

✓ Llan
1997

1999

43966-44-4

2-2 2000

ՊՈԼԻՓԵՄ

ԿԱՄ

ԱՆԴՐԱԼԲԵԱՆ

ՀԱՅ ՄԸ

ԳՐԵՑ

Մ. ՏԱՄԱՏԵԱՆ

265

Կ. ՊՈԼԻՍ

28037-60 Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՄԱՍԵԱՑ

= 1870 =

Մ. Վ. Ք. Բ. Գ.

Մ. Վ. Ք. Բ. Գ.

Մ. Վ. Ք. Բ. Գ.

Զք փոյթ թէ մին սայթաքեալ թիւ գասայարէզն
իառաց,
եւ արկ կրճիմն յերս իրաց, հար ոստն իր զաղղ եւ
կրօնս:

Ս. ՉԲԵԼՄԵՆ

Մ. Վ. Ք. Բ. Գ.

1997-60

35 2003

Ն Ա Խ Ե Բ Գ

Երբ մարդ աչաց առջեւ կառնէ եկե-
ցական պատմութեան այն մասը՝ որ վա-
տիկանի եւ ֆուրինալի մէջ անցած կեանքե-
րուն ուրուագիւրը կը նկարէ, եւ այն միջո-
ցին կը խորհի որ Արեւելեան ազատ կրօն-
քով աղղէ մը բաժնուած մաս մը մարդիկ
իրենց աչքերը կը անկեն՝ ի բացեայ դէպ ի
Ադրիական ծովուց խորշերը, եւ Հռոմուլոսի
ու Տարկուլինոսներու դահուն վրայ բազմ-
եալ գոռոզի մը ծիրանիներուն սիրահարե-
լով՝ իրենց հայրենիքը կը մոռնան, աղագ-
կիցնին կ'ատեն ու կարհամարհեն եւ օտար
աղտերով կուղեն ծեփել իրենց նախնեաց
տաճարին անարատ ճակատն իրենց սրբա-
պիղծ ձեռքերով, հետերնին ձգելով տը-
կարամիտ ժողովուրդ մը, երբ մարդ աչաց
առջեւ կառնէ կրսեմ՝ ասոնք, չէ թէ կը
զարմանայ, այլ-ապշեալ կը մնայ եւ այս կու-
րու թեան ինչ տրամաբանական պատճառ
տալը չգիտեր:

Մեզի ոչինչ փոյթ է մեր արեւակցաց
մեզնէ հեռանալով յԱրեւմուտս դառնալ-
նին. ազատ են իրենց կամօքը, բայց զիրենք
բռնաւորին սիրելի ընելու համար զմեզ

զրպարտեղինն արհամարհանօք կը նշաւակենք եւ զիրենք իբրեւ վատ եւ շողքորթ հրապարակ կը հանենք, ցուցունելու համար ափ մը ողորմելիներու՝ որ դատարկ հորերու պէս արձապանք կուտան անոնց ձայնին, եւ աւելի եւս կատեն իրենց հաբազատ եղբայրներն ու ազդակիցները քան զիրենց առաջնորդներն՝ որ կը ծածկեն իրենց կուռքը ծիրանիներու եւ բեհեղներու ներքեւ, ուսկէց այդ ողորմելիներուն աչերը չեն թափանցեր, եւ իրենց խաբէութեան մէջ զբաղեցունել ու զելով իրենց հետեւողները. Հայոց ազգին մերթ եկեղեցին, մերթ կղերն, անոնցն իւթ կուտան բամբասելու եւ չարչարելու, ոչ ուրիշ բանով այլ անոր եւ իրենց կուռքին փառքը իրարու հետ բաղդատելով, եւ ասի կը նորոգուի կամ հրապարակը կելլայ յաւէտ այն ատեններ՝ երբ իրենք իրենց մէջ վէճ կունենան եւ զիրար թշնամանելու տեղ հայերուն վրայ կը յարձակին . . . : Ասանկ եղաւ ասկէ քսան տարի չափ առաջներն իրենց մէկ երկարատեւ կուռոյն մէջ, ուր երգումներով կը հաստատէին երկու կողմէն եւս թէ « Հայերն հերձուածող եւ հերետիկոս են », երբ կը գլորէին իրենց կուռքին ոտքերուն տակ, իրարու հետ մըր-

ցելով 'ի շողքորթութեան. եւ այսպէս անմեղը զոհելով հաշտուեցան թէ իրենց կուռքին, թէ իրենց հասարակութեան հետ:

Իսկ այս օրերս ծաղած կուռոյն մէջ, փառք ժամանակին, լուսաւորեալ մաս մը գտնուեցաւ, որ խաւարասէր մասին հեռու զղակի կը խօսի առանց յաջ եւ յահեակ խտորելու, եւ Հասունի կուռքը բնական հետեւութիւնով սկզբանց կուռոյ կը փոխուի: — Ինչո՞ւ, վասն զի Հասուն իր արարչին ձայնին կը վազէ կերթայ 'ի Հռովմ', անոր ոտքերուն տակ քծեցելով « Դուն անարխալ ես » կը սյուսայ, մինչ իր կուռքին բուն իր դաւակները կը ծաղրեն ու կարհամարհեն այս սյլանդակութիւնը, եւ իր պաշտօնը կատարելագործելու համար՝ կուզէ նա Արեւելքը ընդունելի ընել այդ առեղծուածը:

Իրենց խղճմտանքը չը զոհողներն ամեն նախատանայ ենթակայ եղան իր (Հասունի) արարածներուն ձեռօք, որոնք Պոլիփեմ մը իրենց առջին ձգելով՝ անոր շուքին տակէն կը քաշեն կոյր զկուռայն:

Այս Պոլիփեմն իր քիւէն յանկարծ դուրս կը յարձակի իր բոլորտիքի բազմութեան շողքորթութիւնէն խաբուած, եւ ինքզինք իր նախնական ուժին տէր կարծե-

լով, ձեռքը գրիչ կառնէ եւ օտար անու-
նով կուղէ մարտնչիլ Ռդիսեւեաներու հետ:

Իրաւ է որ ինքը ծագեալ յասպարէզ
կիջնայ եւ մենք իր ժահահոռ շունչէն մի-
այն կը հասկնանք իր ո՛վ ըլլալը, բայց ի՞նչ
փոյթ մեզ, Պոլիփեմն ըլլայ կամ ուրիշ
կէկառ մը, հերիք է որ ասպարէզ կիջնայ,
եթէ ասպարէզ կրնայ կոչուիլ Սեօյե՛ Հո-
գեօե՛ անուն լրագիրը:

Այս լրագիրը ծնած օրէն ՚ի վեր իր ա-
մեն թուոյն մէջ յաջ եւ յահեակ յիշոց-
ներ ու թշնամանքներ կարձակէ, եւ իր
կուռքն անսխալ չը գաւանդներուն՝ անօր
փառքն ու ծիրանին կը ցուցունէ, եւ « Ե-
րեքկէի թագը չը պաշտելու գափափար ու-
նենալն Աստուածային պատուհաս է » կը
պուայ, իր մանաւանդ Վերջ թուոյն մէջ,
որ Պանդորի տուփին պէս ամեն տեսակ
զաղորթիւններով ու ժահահատութիւննե-
րով կապականէ օդը:

Այն թուոյն մէջ եղած յօդուածին նա-
եւ իր ուրիշ թիւերուն մէջ ըրած անհե-
թեթ խօսքերուն պատասխանելու փոխա-
րէն՝ զգուերով եւ պժգալով կըսենք պար-
ոյի բանաստեղծին հետ .

Խից ՚ի յունկանքս իմ արկ, զի մի լուսոյց,
կամ բաց զգուռն ինձ, զի արաքս երթայց.

եւ կանցնինք իր ուրիշ այլանդակութեանց
վրայ քիչ մ'ալ ծիծաղելու:

Քանի մը Հայ օրագիրներուն զՊասլն՝
այսինքն զՊասպութիւնը՝ թեթեւ կերպով
նշաւակելուն վրայ կը կատղի Պարոն Պոլի-
փեմն, եւ փոխադարձ վրէժխնդրութիւն
ընելու նպատակաւ խաչատուր եւ Նիկոզոս
կաթողիկոսներուն կիջնայ, եւ անոնց յան-
ցանքը կամ ոճիրը (որ ստուգուած եւս չէ)
մեր աչքը կը խօթէ, եւ այսպէս պանծա-
ցրնել եւ մեր աչքին փայլեցնել կուղէ իր
պաշտած կուռքը:

Ատոր պատասխանն ամենուն բերանն
է, ուստի եւ մենք կրկնութիւն չընելու հա-
մար լակոնական կերպով կըսենք նախ՝ թէ
մասնաւորին յանցանքովն ընդհանրութիւ-
նը պատժելու անիրաւութիւնն իր պաշ-
տած դերաքրիստոսներուն միայն կը վայլէ,
եւ ինքն ասով չը կրնար աղարտել երբէք
Հայ եկեղեցին՝ որ կը պատժէ, կամ աւելի
յստակ խօսելով, պատժել կուտայ ժողո-
վուրդին իր յանցաւոր քահանան կամ կա-
թողիկոսն, զանի անմիջապէս խայտառա-
կելով: Կը բանայ իր վէրքն եւ կըսէ. « Ա-
հաւաստիկ վէրքը, ժողովուրդ, դեղ դի՛ր
որ չփտի:

Երկրորդ՝ եւ հետեւաբար՝ Հայ եկեղե-

ցիկն այսպէս ընելուն համար է որ իր ծընած օրէն մինչեւ այս կէտս իր կղերին մէջ ամեն ազգի քրիստոնէից կղերէն աւելի քիչ պատահած են չարեր, եւ այնչափ քիչ, որ իր բոլոր տեւոզութեան մէջ եկող ամեն կարգի խաչատուրներն ու Նիկողոսները քոսացեալ ձեռքի մը մատանց վրայ կրնան թուիլ:

Պարոն Պոլիպեմն իր այն յօդուածին մէջ մէկէն ի մէկ կը դիւահարի եւ « ի՞նչ է, Հայեր, ձեր ուղղափառ կոչած եկեղեցւոյն ուղղափառութիւնը. յունլար Յին Ծնունդ եւ ապրիլ 7 ին Աւետում ընելնի՞դ է (չենք գիտեր մեր բոլորչեան ո՞ւր տեսեր է հայերուն այս կերպ մէկ անձնադովութիւնը): Դուք ուղածնուդ չափ անձնագով եղիք եւ ըսէք թէ Հայոց համար ամեն քրիստոնեայք հաւասար են: Չեր հաւատոյ վարդապետութիւնն այդպէս չէ, եւ ասի 150 տարիէ ՚ի վեր ձեր ազէտ քահանաները հնարեցին, կաթողիկոսներուն մեռելները թաղելով՝ մկրտութիւն եւ պսակըն ընելով ոսկիներնին յախտակելու համար » եւ այլն:—

Պարոն Պոլիպեմն այս կէտիս կամաւ կը կուրանայ, բայց բոլորովին չը տեսնալու

պայմանաւ.— Ո՞վ կրնայ հաւատալ որ լրագիր հանող . . . գրիչ մը այս աստիճան ազէտ ըլլայ իր ազգային պատմութեան անգամ, որ խառն է ընդ եկեղեցականին:— Չէ՛, Կիկլոս, չէ, ազիտութիւն մի՛ կեղծեր: Դունք քաջ գիտես որ Հայ եկեղեցին իր ծնած օրէն մինչեւ ցայսօր միւս եկեղեցիներէն եւ ոչ մէկը չէ քրհամարհած կամ հերետիկոս եւ հերձուածող կոչած. եւ եթէ ուրք երբէք իր դրացի քրիստոնէից հետ ունեցած (հին ատենները քաղաքական խընդիրներն յայտնի է որ կրօնականին հետ խառն կերթային նաեւ Ասիոյ մէջ) դժտութիւններուն եւ կռիւներուն պատճառաւ անցաւոր եւ չնչին նախատանայ կէտեր կիրարկել դիպած է իրեն, այն ալ իր ազգութեան իրաւունքները պաշտպանելու համար ստիպուած ըլլալուն, կամ մանաւանդ իրեն դէմ եղած նախատիւններուն պատասխանելու համար էր:—

Ուստի եւ Հայերն ուրիշ եկեղեցիներն ալ հաւասար քրիստոնեայ ճանչնալուն համար է որ կը պարծին իրենց ուղղափառութեան վրայ:

Իսկ եթէ « ազէտ են մեր քահանայք », ասի չենք ուրանար, եւ կը յաւելունք թէ անոնց մէջ գիտնականները բացառութիւն

եղած են բաւական ատենէ 'ի վեր:

Բայց ի՞նչ կըլլայ ասկէ. աւելի ազէկ չէ՞ ադէտ քահանան իր պարզութիւնովն եւ ուղիղ հաւատքովը մանաւանդ թէ բարի վարքովը, քան Ս. Գովինիկոսի եւ Իգնատիոս Լոյսլացիի թոռներն իրենց . . . ոմֆին, որոնք քրիստոնէութիւնը նախատանայ եւ հայհոյութեանց ենթակայ ըրին այլակրթօններու եւ շատ անգամ քրիստոնեաներու իսկ:—

Եւ այս մեր Գէորդ քահանաներն իրենց պարզութիւնովն է որ մեռելէն վրէժ չեն պահանջեր եւ անոր նախաախնք չեն ըներ, (դիակի մը վրայ գիշակեր դաղանը միայն կը յարձակի), եւ իրեն պէտք եղածը կուտան, այսինքն հող եւ օրհնութիւն. եւ կը մկրտեն կամ կը պսակեն երբ մկրտուողը կամ պսակուողը զիրենք կանչէ: Չեն կրնար ուրիշ կերպ ընել, Պարոն Պոլիփեմ, զի Հայոց աւետարանական եկեղեցին այսպէս կը պատուիրէ իրենց:—

Իր այս աղճատանաց վրայ մեր կիկլուպը կը յաւերու թէ « որ քրիստոնեայ ազգ-գձեղ (Հայեր,) քրիստոնեայ կը ճանչնայ, Կաթողիկոսը, Յոյնը թէ Բողոքականը » եւ դիւատարր մեզնէ վկայութիւն կը պատահան ընել քրիստոնեայ ազգերէն մէկուն

ստորադրութեամբը որպէս թէ կարօտ ըլլայինք ուրիշի վկայութեանը:

Մենք իրեն չենք հարցուներ թէ ո՞վ, ո՞ր ազգ, ո՞ր կրօնք դքեղ « Վ. Պատկան, քրիստոնեայ կրնդունի, բաց 'ի Հայ եկեղեցիէն » որ վեհանձնաբար ներելով քու անտեղի ատելութիւններուդ եւ նախատանայդ, գրեղ քրիստոնեայ կը ճանչնայ:—

Ինչպէս որ կերեւի իր բոլոր թիւերուն մանաւանդ վերոյիշեալ 15 ութ թուոյն մէջ, Սեդայի հաբէթէն կամ մեր կիկլուպը մէկ ձեռքով Հայ եկեղեցին քարկոծած ատեն, միւս ձեռքով Քուրիւնալի պալատին դանձերուն հետ Պապի մը երրակի թագին ոսկեղէն ճաճանչներն եւ ծիրաններու եւ պատուոյ նշաններու փայլումն իրար կը խառնէ՝ հաստըկէկ պատ մը քաշելու համար ընդհանրութեան աչաց սուշեւ:

Իր այս հսկայագործ ձեռնարկութեան պատճառը չը կրնալով լիովին գուշակել իրեն կը թողունք խոտովանիլ երբ օր մը հողմացոյցի պէս դարձեալ Արեւելք դառնայ:

Իսկ պապական իրաւաւորութեան եւ մեծութեան գալով՝ ամենայն պարզութեամբ կըսենք Պարոն Պոլիփեմին եւ իր արքան-

եակներուն, որ Արքեպարանք չենք կրնար գուցել կուռք մը պաշտելու համար. վեհախառ թագաւոր եւ խոնարհ Գրիստոսի փոխանորդ մի եւ նոյն անձի վրայ չենք կրնար ճանչնալ. «Մին առջի եւ միւսն թողցի» : Գրիստոսի գլուխը փշեայ պսակով զարդարուեցաւ եւ ոչ երբակի թագով : Գրիստոս աղքատ ծնաւ, աղքատ ապրեցաւ, աղքատ խաչուեցաւ, աղքատ յարեաւ, նաեւ աղքատ համբարձաւ. եւ աղքատութիւնն այնչափ սիրեց, որ եթէ կոյիւսիւային տեղ Պապ մը ըլլար՝ զինքը չէր ընդուներ իր ներկայութեանը : Ասանկ չէ՞, Պարո՛ն Պոլիփեմ, եւ մենք դույցէ դքեղ չը վշտացունելով կրնանք ըսել մէկ խօսքով թէ, Պապը պաշտողը քրիստոնեայ չը կրնար ըլլալ :—

Պապութեան փառաց այսչափ ջատագով ըլլալուն պատճառն իրեն թողուցինք խոստովանիլ, բայց հետեւութիւն կրնանք սեպել ինչպէս որ գրեթէ իր բոլոր թիւերուն մէջ կերեւի, Պապութեան անսխալութեան առեղծուածն հասարակութեան կըլլեցունել աալու աշխատիլը (թերեւս ըստ հրամանին Հասունի), ծախելով իր խղճմտանքն այն վարձկան զինուորին պէս՝ որ իր զիմացն ելլող եղբօրն անգամ չը խնայեր,

կուրօրէն հնազանդելու պարտաւորուած ըլլալով իր տիրոջը :—

Այս ջատագովութեանց հետ կը խառնէ նաեւ մեզի գէմ սպառնալիք մը թէ « իր հիմակուան թշնամանքները Հայոց ճաշակ մը միայն տալու համար են, թանճրացեալ մասն ետեւէն պիտի դայ : »

Իր սառուցեալ սպառնալիքն արհամարհելով եւ միայն օգտակար գործ մը ընելուն կատմամբ, անսխալութեան այլանդակ առեղծուածին մի միայն հարուած մը տալու կը պատրաստուինք, բովանդակելով Պապից պատմութենէն անսխալներու կենաց համառօտութիւնը :—

Պատրաստ եղիր ուրեմն, Պարոն Կիկլոպ, թուելու հետեւեալ սուրբ եւ անսրխալ պապերուդ ոճիրները, կոտորածները, ամեն տեսակ շնութիւնները հերետիկոսութիւնները, զիրար բանադրելը, ժողովներով բանադրուելը, սրբապղծութիւնները, հայհոյութիւնները եւ այլն, եւ այլն :

ՀԱՄԱՌՈՑ ԲՈՎԱՆՆԻՍՏՈՒԹԻՒՆ
ՊԼՏՄՈՒԹԵՆՆ ՊԼՊԻՑ

ԴԱՐ ԱՌԱՋԻՆ ԵՒ ԵՐԿՐՈՐԴ

Հռովմէական եկեղեցւոյ պատմութեան
գլուխը կը տեսնուի Ս. Պետրոս Առաքե-
լոյն անունը, բայց նոյն իսկ պատմութիւն-
ները կը սեն թէ ասի վաւերացեալ չէ .
ոչ Գործք Առաքելոցի մէջ եւ ոչ ժամա-
նակակից պատմութեան մը մէջ Պետրոս
Առաքելին Հռովմ գացած ըլլալն անդամ
նշմարուած չէ : Երկու դար անցնելէ ետ-
քը եկեղեցականներէն ոմանք՝ յետոյ ա-
մենքը՝ Պապերուն վերի գլուխն անցուցին
գլխարոս :

Այս մասին մենք անտարբեր ենք . ե-
թէ Պետրոս հոն դնաց կամ չը դնաց , Հը-
ռովմայ Պատրիարքական աթոռը հաստա-
տեց կամ չը հաստատեց , մեզի համար
նոյն բանն է . Սուրբի մը կոխած տեղուանքը
սրբազան չեն կրնար ըլլալ : Նոյնինքն Բը-
րիստոս Երուսաղէմի մէջ ծնաւ ապրեցաւ

եւայն եւայն, բայց ասով երուսաղէմը
չը սրբազնացաւ, ասով երուսաղէմը ամեն
քաղաքաց մայր եւ տիրապետ չեղաւ. եւ
այսօր նա թշուառ եւ չքաւոր քաղաքնե-
րէն մէկն է, մինչ իրաւունք ունի նաեւ
Հռովմի վրայ եւս կրօնաբար իշխելու . . . :

Ինչպէս որ ամեն ազգաց եւ կրօնից նախ-
նակսն պատմութիւնը, անանկ ալ քրիս-
տոնէից պատմութեան առաջին եւ երկ-
րորդ դարերը կազմող մասերը նսեմ եւ շը-
փութեալ մնացած են, եւ հազիւ թուա-
կանին շարքը կրնայ որոշուիլ: Ուստի եւ
մենք լուռ կանցնինք:

ԴԱՐ ԵՐԲՈՐԴ ԵՆ ՉՈՐՐՈՐԴ

ՋԵՓԻՐՈՍ

ՊԱՊ 16ԻԴ

Եթէ Պապից պատմութեան գլուխը
դասենք Պետրոս Առաքեալը, ասի 16 ըզ-
պապ էր: Վանանախնեանց հերետիկոսու-
թեան մէջ կիյնայ:

ՎՈՒՐՆԵԼԻՈՍ Ե.

ՊԱՊ 22 ԲԴ ԵՒ

ՆՈՎԱՏԻՆՈՍ Ե.

ԴԵՐԱՊԱՊ

Երկու պապ մէկանց կընտրուին կղե-
րին երկու կողմի բաժնուելովը: Նովատի-
անոս իր հակաակորդին կը յաղթէ, եւ
պապ կօծուի դենարբուքի մը մէջ: Ին-
քը առաջինն է դերապապերուն, որոնք
Պապերուն թուին տակ չեն պատմութեան
մէջ: Այս դինեմոլ պապին օրէն սկսաւ
որհասնելից մէջ ամեն զեղխութիւններ եւ
ոճրնորութիւններ սարդելու:

22
282
265

ՄԱՐԿԵԼԻՈՍ

ՊԱՊ 30 ԲԴ

Գիկղեատիանոս կայսեր օրով մահուա-
նէ զխնալով կուոց կը զոհէ:

ՄՆԵԼԻՔՍԻՍ

ՊԱՊ 33 ԲԴ

Ս. Գիրքերը հեթանոսաց կը մատնէ եւ
կուոց կը զոհէ:

Այս Պապին կը յաջորդէ Սեղբեստրոս, որուն օրովը կոստանդիանոս քրիստոնեայ կըլլայ . . . եւ քրիստոնէութիւնը կը զօրանայ մէկէն 'ի մէկ:

Այս եւ հետեւեալ դարուն մէջ շատ կան ուրացողներ, Սրիոսի հերետիկոսութեան մէջ իյնող անսխալ Պապեր, շնացողներ եւ մարդասպաններ, եկեղեցին պղծողներ, ժողովուրդ ջարդողներ, եւ զանոնք եկեղեցեաց մէջ լեցունելով կրակի տուղներ, զիրեար հալածող, իրարու վարդապետութիւն դատապարտող, զիրեար հերետիկոս կոչող եւ նզովող ու իրարութեանաւորող եւ այլն եւ այլն: Այլ ասոնց ամենքը թեթեւ եւ անսխալութեան վնաս չը բերող ոճրագործութիւններ եւ անհաւատութիւններ սեպելով կանցնինք (զի թուելով դլուխ չելուիր), եւ կուզանք այն թուականներուն ուր պատմութիւնն աւելի հոգի կառնէ, եւ անաչառ գրիչներ իրենց հետքը կը թողուն մեզ՝ երկարօրէն խօսելով եւ օրերն ու ժամերը որոշելով:

Այս գանցաութիւնն ըրած ատեննիս միտքերնիս կիյնայ յանկարծ Հռովմայ եկեղեցւոյն համար սուրբ՝ եւ Հայ եկեղեցւոյն

համար նղովեալ լէտն Պապին հինգերորդ դարուն մէջ եկած ըլլալը:

Այս Պապին կենսագրութեան համառօտութիւնն այսպէս է: Սաի քառսունեութերորդ Պապն է: Ինք է որ առաջին անգամ ամենէն սոսկալի ոճրագործ եւ այլն քահանաներն անգամ ժողովրդեան եւ տէրութեանց դատաստանէն տղատ կը հրատարակէ: Ասի առ ի թ տուաւ դար ու կէս ետքը Բոնիփալիոս Եին, որ եկեղեցիներն անբրոնաբարելի ազատտանարան հրատարակէ ոճրագործ կղերին: Իր սուած դաւանութեան մըլար ըլլալուն համար իր Հռովմայեցի ձեռնատուն կղերն ամենէն առաջ զինքը կը բանագրէ, (Հայերն ինչ յանցանք ունին ուրեմն զինքն չընդունելուն կամ բանադրելուն համար): Այն դաւանութիւնը ընդունելի ընելու համար քահանայից, կրօսէր թէ Հոգին սուրբի հետ ի տեսլեան բանակցելով եւ անոր ներշնչութիւնով դրած է:

Այս այն Պապն է դարձեալ որ Պապերուն օտքը պաղցունելու սովորութիւնը հնարեց հետեւեալ խաբէութիւնով:

Գեղեցիկ կին մը իր ձեռքը համարուած ատեն ինքը կրիւք մեղանչած ըլլալով . . . կը գղջայ եւ ձեռքը կը կորէ:

Բայց տեսնելով՝ որ պատարագ չը կրնար
ընել, կաղաչէ Աստուծոյ, որ ձեռքը նորէն
կը բուսցունէ: Ուստի ուրիշ անգամ չը
պատահելու համար այս կերպ եղելութիւն
մը, ոտք պագցունելը կը սահմանէ: Աւա-
սիկ, Սէտայը Հադիդէթ, քու Ս. Պապը,
զոր չընդունողները գոխոսոց կը մատնես:

ԴԱՐ ՎԵՅՆԵՐՈՐԴ

Այս դարուն եւս դուռները նախորդ-
ներուն պէս թիւնիչ շնացող եւ անօրէն
Պապերու շարքով մը բացուեցաւ, բացի
մէկ երկու բարի պապերէ:

Այս դարուս մէջ նշանաւոր եղաւ Գը-
գորիոս Պապը՝ քաւարանին գիւտովը, որ
Վիդգիլիոսի հեթանոսական բանաստեղծու-
թեան քաղուածն է, դրեթէ ծայրէ ՚ի
ծայր օրինակուած:

Այս դարուն մանաւանդ վերջերը՝ Հռով-
մայեցի կղերին վարքն այն աստիճան ա-
պականութեան հասած է, որ յատկապէս
ձուկ պահելու համար շինուած լիճի մը մէ-
ջէ ձկնորսներն անթիւ նորածին մանկանց

ուկորներ եւ դանկեր հանեցին, որ մերձա-
կայ վանքերու եւ կղերանոցներու մէջի
շնութեանց արդիւնքն էին . . . :

ԴԱՐ ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ

Այս դարն եւս ունեցաւ իր նախորդին
պէս տարապայման ազահ, սոսկալի նա-
խապաշարեալ, ամբարտաւան, նաեւ միա-
կամեանց աղանդին հետեւող, իր նախոր-
դը բանադրող ազգապիղծ եւ շնացող ան-
սխալ Պապեր, ինչպէս են Սաբինիանոս, Բո-
նիփակիոս Գ. Ռնորիոս Ա. (որ ժողովով դա-
տապարտեցաւ եւ նշովեցաւ իբրեւ հերետի-
կոս միակամեան), Սերգիոս եւ այլն եւ այլն:

ԴԱՐ ՈՒԹԵՐՈՐԴ ԵՒ ԻՆՆԵՐՈՐԴ

Գանի որ դարերը կը մօտենան, այն-
չտի վատիկանեանք զըրելի կըլլան, եւ
երրակի թագ կրողներուն շարքին մէջ ա-
պականեալ բարուց տէրերը կը բաղմապատ-
կին:

Ասոնցմէ մէկ քանին լուսութեան մէջ
թողլով, կը յիշենք զանոնք միայն որ ի-

բենց ապականեալ բարուց հետ մեկտեղ երկար կեանք ալ ունենալով, նիւթ տուին պատմագրաց իրենց տարօրինակ անօրէնութեանց տեւողութեամբ :

ՍՏԵՓՆՆՈՍ Դ .

ՊԱՊ 98 ԲԴ

Ասի, որ ՚ի վաղուց կը բաղձար պապութեան հասնելու եւ վերջին անգամ բողոքովին պատրաստուած եւս ըլլալով չը յաջողեալուն եւ աշխարհական դասէն մէկու մը կոստանդին Բ. անուամբ Պապ ընտրուելուն վրայ արդէն կատղած ըլլալով, յիշեալին վաճառելէն ետեւ պապ կըլլայ եւ անմիջապէս իր վրէժխնդութեանցը ձեռք կը զարնէ : Նախորդին կուսակից թէոդոր եւ Պասիփոս եկեղեցականները ձերբակալ կընէ եւ իր ներկայութեանը աչքերնին փորել եւ լեզունին կտրել տալով դահիճներուն կը յանձնէ եւ անտանելի չարչարանքներով սպաննել կուտայ : Այս ձեւազն իր անդիձանելի կատաղութիւնը յաղեցունելու համար, իր թշնամիները կամ նախորդին կուսակիցները հետը հետէ ձեռք ձգելով ամեն օր իր աչացը

առջեւ անլուրտանջանքներու կը մատնէ, եւ աչքերնին փորել տալով, տաք ունելիքով մարմիննին կեղեքել տալով, եզունդներնին, մատներնին, ձեռքերնին, ոտքերնին կտրել տալով եւ այլն եւ այլն, կըսպաննէ : Վերջապէս իր նախորդը, թշուառ հոստանդինը վանքի մը մէջ կը գտնայ, նա կը փախչի ՚ի տաճարն (որ արդէն անբռնաբարելի հրատարակուած էր) եւ կը դըրկէ Սրբութեան սեղանը : Ստեփաննոս հրաման կընէ զայն բունի հանել հոնկէց, եւ ձիու մը վրայ հեծցունելով ոտքերէն ծանրութիւններ կը կախեն եւ քաղաքին փողոցները կը պտըսցունեն : Դահիճն աչքերը կը փորէ եւ ժողովրդոց ստրին տակը կը թողու, արդեւք գրուելով որ ոչ ոք օգնութիւն ընէ թշուառին : Յետոյ Ստեփաննոս ժողովրդեան տրտունջը տեսնալով զանի վանք մը կը խաւրէ :

Քիչ մը ետքը ժողովք կազմելով զկոստանդին հոն բերել կուտայ, առանց դատաստանի կը դատապարտէ զանի եւ լեզուն կտրել տալով հազար ցուպ զարնել կուտայ

Ասի այնչափ չար չէ՝ որչափ մոլեռանդ եւ ագահ :

Իրեն իբրեւ ոճրագործութիւն կը տըրուի միայն երկու եկեղեցականաց՝ Թէոդորոսի եւ Լէօնի աչքերը փորել եւ լեզունին կտրել տալով սպաննելն եւ ինքզինք արդարացներու համար երգում ընելը : Ասի է, որ սրբուհւոյն Չիչիլիայի իրեն երեւնալովն եւ իր նշխարները մերձակայ գերեզմանի մը մէջ ցուցունելովը, հոնկէջ շատ մը կմակք հանել կուտայ, եւ զանոնք ծախելով հաւատացելոց, տեղի կուտայ իրմէ ետքը շատ անդամներ քահանայից խանութ բանալու եւ սրբոց մատուցներն եւ մաղերն ու կուղերը հաւատացելոց ծախելու . . . :

ԼԷՕՆ Դ .

Այնչափ ագահ էր որչափ շուայլ : Իր պալատին մէջ կուսանաց վանք մը ունէր, որոնց հետ ամեն տեսակ պոռնկութիւններով կ'ապրէր :

Այս պապուհիին զոյութիւնն անգամ կուրանան անդրալեռնեայք. բայց այս ուրացումը շատ ուշ սկսելուն, եւ ժամանակակից պատմութեանց մէջ համաձայն ընթացքով հրատարակուելէ դարերով ետքը ուրանալն ստակ չընելուն համար՝ հոս համառօտ կերպով իր կեանքը կը բովանդակենք :

Սա Անդղիացի ընտանիքէ էր, ծնեալ յինդէլէյմ, զարգացեալ ՚ի Մայեանկա, բարձր հանճարի եւ տաղանդի տէր :

Կը սիրահարի Անդղիացի երիտասարդ վանականի մը : Այր մարդու կերպարանքով կը մտնայ անոր եղած վանքը : Հոն մեծ յառաջադիմութիւն կընէ աստուածաբանական եւ աշխարհային ուսմանց մէջ : Հռովմէն իր տարփածուին հետ կերթան յԱնդղիա, կուդան ՚ի Մարսիլիա, կը նաւեն յԱթենա : Հոն Յօհաննա իր ուսմանցը վրայ յունական դպրութիւնը եւս կը յաւելու : Իր տարփածուն կը մեռնի հոն, ինքը միևսակ կը վերադառնայ ՚ի Հռովմի միշտ այր մարդու կերպարանքով : Հոն մեծ հուետորի համբաւ

կըստանայ, եւ բոլոր կղերն իր բարձր հան-
ճարոյն վրայ կը սքանչանայ :

Լէոն Դ. ի մահուանէն ետեւ պապ կընտ-
րուի: Երկու տարիէ աւելի պապութեան մէջ
կը տեւէ: Քահանաներ կ'օժէ, եպիսկոպոս-
ներ կը ձեռնադրէ եւ իր գեղեցիկ եւ ման-
տըրտիկ ոտքերը կերկնցունէ 'ի համբոյր նոցա:

Կարգինալի մը հետ արդէն սիրահարած
եւ դազանի յարաբերութիւններէ յղի մնա-
ցած ըլլալով, տօնի մը օր ձիով եկեղեցիէ
մը քահանայապետական զգեստներ հագած
առջեւէն խաչեր քաշուած եւ Հռովմայ ե-
կեղեցականներուն հետ ընկերացած ետ
դառնալու ատեն, որդեճութեան սաստիկ
ցաւերէ բռնուելով կիչնայ ձիէն եւ իր
տարգածուն թեւերուն մէջ կը ծնի իր գա-
ւակը, զոր քահանայք կը խեղդեն անմի-
ջապէս, եւ ինքն եւս չ'ապրիր :

Մենք ասոր վրայ ալ խորհրդածու-
թիւն չենք յաւելուր եւ կանցնինք, յիշե-
ցունելով մեր ընթերցողաց որ այս խայտա-
ռակութեան առթիւ ի՞նչ-Մ. թուի արարու-
ողութիւնը հնարուած է պապի ընտրութեան
մէջ (ուրիշ անգամ կին պապ չունենալու
համար) որ վեց դարէն աւելի տեւեց 'ի
վկայութիւն երբեմն կին մը պապ ընտրը-
ւած ըլլալուն . . . :

ԱՏԵՓԸՆՆՈՍ Լ:

ՊԱՊ 117ԴԴ

Շնութեան զաւակ մը, որ իր բոլոր Պա-
պութեան ընթացքին մէջ զեղխ, վրէժխըն-
դիր եւ անգութ էր: Ժողովք մը կը կազմէ,
եւ փորմասիոս Ա ին՝ որ իրմէ քանի մը տա-
րի առաջ օրինաւոր կերպով պապ ընտրը-
ուած էր եւ որուն դէմ անձնական ատե-
լութիւն եւ ռիս ունէր, դիակը գերեզմա-
նէն հանել տալով Ժողովին առջեւ բերել
կուտայ, եւ վաստարան մը քովը կանգնեցու-
նելով հետը դատ կը վարէ, այսինքն կը դա-
տապարտէ:— Այս թատերական արարողու-
թիւնը լմննայէն ետքը սրբազան պապը կել-
լայ տեղէն, դիակին ապրտակ մը կը զարնէ,
եւ դահճին կտրել կուտայ երեք մասներն
եւ գլուխը:—

Աստ եւս խորհրդածութիւն չենք յա-
ւելուր եւ միայն կը հարցունենք խոնար-
հարար մեր պապապաշտ եղբարց թէ ի՞նչ
անուն կրնանք տալ այս մեռելապիղծ ոճ-
րագործութեան:—

Մէկ կողմէն մենք զգուելով միւս կող-
մէն մեր ընթերցողը ձանձրացունել չուզե-
լով, սյս դարուս պապից շարքին մէջ ալ

զանց կընենք ուրիշ Ստեփաննոսներու եւ
Բասդաշներու անունը յիշել:—

ԴԱՐ ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ

Այս եւ հետագայ երկու դարուց մէջ
տիրապետող յիսունի չափ Պապեր՝ քիչ
բացառութեամբ մէկ մէկ Պորճիաներ էին,
ժանտ, վրէժխնդիր, մարդախոշոշ, չնացող
ու ազգապիղծ, բայց անսխալ Պապեր:—

Ասոնցմէ մէկ քանին միայն հոս կը նը-
շանակենք:

Քրիստափոր Ա. (123րդ Պապ): Իր նախոր-
դը՝ Լէոն Ե՛ որ պարկեշտ, զղաստ, բայց
պապութիւն ընելու անկարող մէկին էր,
կործանելէ եւ մենաստանի մը մէջ սպան-
նել տալէ ետեւ, ինքզինք Պապ ընտրել կու-
տայ, բայց ինքն եւս իր արժանի վարձ-
քը կը դռնայ: Սերգիոս Գ. զինքը կը
կործանէ եւ բանտի մէջ անօթի մեռնելու
կը դատապարտէ:—

Այս Սերգիոս Պապն իր կենացը մէջ
Թերեւս բնաւ անստորիւտ դործ մը դործած
չէ: Անգութ եւ կեղծաւոր, ազահ միան-
գամայն եւ չուայը ժողովուրդը կը կեղեքէր

եւ իր տարիուհիները մանաւանդ Մա-
րոցիա անուն սիրուհին եւ անկէ ունե-
ցած զաւակները յղփութեանց մէջ կը խեղ-
դէր:— Իր զաւակներէն մէկը Յօհաննէս ԺԱ
անունով Պապ կըլլայ իր կարգին, եւ իր
Մօրը՝ Մարոցիայի հետ չնութեամբ կապ-
րի:

Սերգիոսի միւս զաւակը, Ալպերդա-
նուն, զՀռովմ կը դրաւէ եւ զիւր եղբայրը՝
զՊապը՝ բանտարկելով միւս աշխարհք կը
խաւրէ իր հօրը քով եւ ինքն իր կարգին
կը շնայ իր մօրը հետ եւ անկէ զաւակ կու-
նենայ, որ իր կարգին Ս. Պետրոսի աթոռը
կանցնի Յօհաննէս ԺԲ անունով:—

Այս Յօհաննէս ԺԲ ալ նմանապէս կը
շնայ իր մօրը՝ միանգամայն եւ մամուն (Մա-
րոցիայի) հետ: Բնութիւնը զինքը կազմած էր
ամեն մոլութիւններով, առանց ամենեւին
առաքինութեան եւ ոչ մէկ կաթիլ խառ-
նելու իր զանդուածին մէջ: Անգութ, ա-
նօրէն, անհաւատ, երդմնազանց, ուխտադ-
րուժ եւ բռնաւոր նաեւ իր չնութեանցը
մէջ: Սրբութեան սեղանին սանդուղքնե-
րուն վրայէն եւս կիներ, այրիներ եւ կոյ-
սեր բռնի կը յափշտակէր իր «էրաներուն»
ձեռօքը:

Հռովմի ժողովուրդը, որ իր նախնեա-

ցը բոլոր վեամ յատկութիւնները թէպէտ
 եւ կորուսած, եւ անդգայ կամ վատ թու-
 լամորթութեան մէջ ինկած էր, այսու ա-
 մենայնիւ չը կրնալով տանիլ այս ճիւղին
 անաստուածութեանցը, կը վաճո՞ղ զինքը
 պապութենէն, եւ իր տեղն զլէոն Ըրդ-
 բարի եւ պարկեշտ անձը Պապ կընտրէ :
 բայց խեղճը հազիւ թէ Պապ կըլլայ, կ'ստիպ-
 ւի փախչիլ Հռովմայ պարիսպներուն վրա-
 յէն իր նախորդին ձեռքէն, որ մտած էր ՚ի
 Հռովմ հուղկահարներու եւ մարդանպաննե-
 րու քանակաւ, զոր իրեն հայթայթած էին
 իր վազմի պարատուհիները, պոռնկանա-
 լով մինչեւ անգամ գինետուններու եւ ա-
 պականութեանց խրճիթներու մէջ անոնց
 հետ :

Իսկ անաստուած Յօհաննէսը յողթա-
 նակաւ Լատրանի պալատը կը մտնայ թէ
 չէ, Ստեփաննոս Դփ պէս ամեն վրէժխնդ-
 րութեան ձեռք կը զարնէ . . . :

Այլ գիշեր մը՝ երբ Հռովմայեցի իշխա-
 նի մը պատիւն անոր տանը մէջ կը պղծէր,
 իշխանը վրայ դառով եւ գլխուն լսխտի
 հարուած մը տալով կը խաւրէ զանի Բե-
 հեղղերուզի գրկացը մէջ իր անսխալու-
 թեան սրտուղը վայելելու :

Այս դարուս կը վերաբերին նաեւ
 խուճը մը պապեր, որոնք իրենց անսխալ ա-
 նաստուածութիւններովն երեւելի եղած
 են, ինչպէս են Յօհաննէս Ժ. Բենետիկտոս
 Ե. Յօհաննէս ԺԳ. որ հնարած է եկեղեց-
 եաց զանգակներուն մկրտութիւնը՝ դեւե-
 րը հալածելու համար անոնց ձայնովը, որը
 թերեւս իր փորին մէջն էին :

Այս դարուս մէջն է նաեւ Բոնիփապիոս
 Է. Գողն եւ աւաղակը, որ Հռովմայէն վր-
 ունստելով եկեղեցեաց անթմներն եւ զան-
 ձերը կը կողպտէ, Կ. Պօլիս կը փախչի,
 եւ զանոնք հոն ծախելով ՚ի Հռովմ կը վե-
 րադառնայ. հոն զՅօհաննէս ԺԳ. Ը Մ. Պետ-
 րոսի աթոռին վրայ դանալով կը սպաննէ
 զանի եւ ինքը դարձեալ պապ կըլլայ. ան-
 թիւ մարդասպանութիւններով եւ թունա-
 ւորութիւններով կը սարսափեցնէ փողո-
 վուրդը, սրուն վայերն եւ ողբերը պալա-
 տին բոլորակրի մթնոլորտը թնդացուցած
 ատեն, ներսէն պապին սրալատուհիներուն
 եւ պալատականներուն սիրոյ երգերն եւ
 խնճոյքները կամարներուն արձագանք կու-
 տային :

Վերջապէս վրէժխնդիր ձեռք մը թու-
 նաւորելով ասոր բոժակն, քաւութեան
 նուէր կընէ Աստուծոյ :

ՄԵՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ ԴԱՐ

Այս դարուս մէջ է այն Պապը՝ զոր կաշառակուր կղերը բննետիկդոս թ անլան տակ իր տասն երկու տարեկան հասակին մէջ Ս. Պետրոսի աթոռը կը հանէ:

Իր անթիւ մարդասպանութիւններն եւ անգթութիւնները, չնութիւնները եւ բռնութիւնները ժողովուրդը ոտք կը հանեն, եւ կը վռնտուի, կամ լաւ եւս ըսելով կը փախչի:

Սեղբեստրոս Գ. պապութիւնը կը գնէ կարգինալներէն, բայց երեք ամիս հազիւ կանցնին, երիտասարդ բննեդիկտոս՝ Տոսկանելացի գունդերու զլուխն անցած կը կը մանայ ՚ի Հռովմ: — Սեղբեստրոս կը փախչի: — Իսկ Պենետիկտոս՝ նորէն իր առջի անսխալութիւնները ձեռք առնելով ժողովուրդը դարձեալ ոտք կելլայ: Բննետիկտոս կը ծախէ պապութեան երեքլինի թաղը Յօհաննէս անուն քահանայի մը, որ Յօհաննէս քսաներորդ անունը կառնէ, բայց իբր դերասպապ:

Իսկ միւս դերասպապը Սեղբեստրոս՝ կը դառնայ ՚ի Հռովմ եւ կը մաքառի պապութիւնը ձեռք ձգելու համար: Նոյն միջոցին

Բննետիկտոս դարձեալ կը մտնայ ՚ի Հռովմ բանակաւ, եւ ծախսած սաղաւարտը ետ կառնէ:

Արդեօք ՚ի՞նչ տեսարան կը ներկայացունէին սա երեք օժեալ անսխալները, երբ հաշտուելուն ետքը՝ դիչերներն երեքը մէկ աեղ կուգային իրենց պահճու կիներովն ու քննութեամբ, եւ սոսկայի այլանդակութեանց, կերուխումի եւ չնութեանց կուտային ինքզինքնին . . . : Պատմութիւնը կը յորհի այս կէտին եւս, ու եւ այլն եւ այլն ըսելով կանցնի:

Այս երեք մարդակերներն երբ ստակնին (Եկեղեցւոյ գանձերն) կը հատցունեն, չորրորդի մը կը ծախեն աճուրդով Ս. Պետրոսի սաղաւարտը, այս չորրորդն էր Վրլիդոր Զ. որ առաջիններէն աւելի ազահ, կսպաննէ Հռովմի մեծամեծներն եւ հարուստներն՝ ստացուածնին յառիշտակելու համար, եւ սա ալ իր կարգին կը վռնտուի:

Ինն ամիս ետքը, այսինքն կղեմէս Բ. բարի զգաստ եւ անաչառ Պապին մահւանէն ետքը, Բննեդիկտոս չորրորդ անգամ կը վերահաստատուի ժողովրդին ներողամտութեամբն կամ թուլութեամբն, եւ դարձեալ կը վռնտուի իր չարութեամբն:

Դամիաս Բ. Պապ կընտրուի, բայց 29 օր

տի մը վրայ բեռցուցած, պոչը ձեռքը եւ ուսերուն վրայ արիւնտ մտրթ մը տուած, կը խաւրէ 'ի բանս:

Իննամիլիներտու Բ. Պապ եւ Մնակկիանէս դերասպապ, զիրար բանադրելով եւ հալածելով կը մեռնին:

Էր թողունք ուրիշ զիրեար հալածող եւ բանադրող պատգներն եւ դերասպապերը, խաչակրաց զինուորութեան առթիւ ժողովուրդը կողոպտողներն եւ այլն եւ այլն:

ԴԱՐ ՆՐԱԲՏԱՄԱՆԵՐՈՐԴ

Այս դարուն դուռները կը բացուին Ալպիկեանց վրայ, որոնց վարդապետութենէն դուրս էր Պապը ընդունելը. խաչակրաց բանակներ յարուցանելով եւ Թ. Գովինիկոսի մայեռանդ հրամանատարութեամբ բոլոր քաղաքացիները զոհ կերթան իննամիլիներտու Գի մը բարկութեան: Այս սրբոյն Գովինիկոսի աչաց առջեւ կը կատարուին զօրաց կողմէն թշուառ քաղաքացեաց վրայ եղած կոտորածն, կուսապղծու-

թիւներն եւ մեռելապղծութիւններն:

Ալպիկեանց վրայ այս եղած հալածանքը երեք անգամ կը նորոգուի այս դարուս մէջ Խաչակրաց անունով: Սնորիտս Գ. եւ Գրիգոր Թ. Պապերունս օրոշն:

Այս Գրիգորն այնչափ ատելի եղաւ իր անգթութիւններովն եւ քաղաքական խարդախութիւններովն, որ մինչեւ անգամ զՖրեաներիկոս Բ. մեծ կայսրն ստիպեց զԲրիատոս ուրանալու:

Ասոր յաջորդներէն Իննամիլիներտու Գ. նշանաւոր էր իր շնութիւններովն եւ խարդախութիւններովն:

Այս դարը կը վերջանայ զուարճալի պատմութիւնով մը, զոր կարելի եղածին չափ կը համարօտենք:

Մինակ առ Աստուած աղօթելու եւ ճրգնութեանց համար ստեղծուած մէկը լեւրան բնական խուռչէ մը գրեթէ բունի հանելով Հռոմ կը բերեն պատկերներն Կեղեւտինոս Է. անուան լակ: Այս Գորը անձը զկարդինալները ժողովրդեան անյադ արգրութիւնը կոչելով զանոնք ամենեւին դործի չը խառնեց: Ասոնք տեսնելով որ իրենց այս ընարդութեան մէջ հոգին սուրբ բացակայ գտնուելով սխալեր են, մէջերնին

պատանի մը ըսելով որ « իրենց Արքայութեան (պապին ապաշխարութեան) կը խաւրէ գեռ նոր քաղելով » : Բոլորտիքը գտնուող եկեղեցականք չեն ուղեր ուսել անկէ ու պատգն մինակ կուտէ, եւ նոյն դիշերն կերթայ յաւիտենականին պատմել Հռովմայ կղերին ոճիրներն :

Իրեն կը յաջորդէ անդուծ, անօրէն, տարապայման ադահ եւ կարի դուռուգ միտըն կղեմէս Ե, որ չը սոսկար Նաեւ քըրիստոսի մարմնոյն խառնել տալ թոյնը՝ Պերնարատէս անուն Գովինիկեան քահանայի մը ձեռօք՝ զՀենրիկոս Է թագաւորն մեռցունելու համար :

ՅՕՆԱՆՆԻՍ ԻՐ .

201 ԲԻՅ ՊԱՊ :

Ոչ թէ միայն Հռովմ, այլ նաեւ բոլոր երկրագունտն իր ջուրերէն բաժնուելէն մինչեւ այսօր շատ նուազ անդամ տեսած է ճիւղազ մը որ կարենայ հաւասարիլ այս Յօհաննէս Իբին, իր մարդակերութիւններովն եւ սոսկալի շնութիւններովն եւայլն եւայլն :

Ամեն կարգի գիտնականներն կը հալածէ, հաւատարմնիչներու ձեռօք 10.000Ժ

չալի մարդ կայրէ, թագաւորներ եւ թագաւորութիւններ կը զարհուրեցունէ իր խարդախ եւ ուխտադրուծ քաղաքականութիւնովն : Իր օրովն զղուելի կըլլայ չէ թէ միայն քրիստոնէութիւնն, այլ նա եւ Աստուծոյ ասեղ անունը՝ զոր չարաչար կը գործածէ :

Այս հրէշին ինչ ըլլալն հասկնալու համար հերիք է իր հրատարակած ներօրութեան Բարեֆան տեսնել, որուն մէջ ամեն գործուած եւ գործելի եղեւանց, ամեն տեսակ շնութեանց եւ ազգապղծութեանց ներօրութեան համար զատ զատ գիներ ուրոշուած են : Այս թարիֆան՝ զոր չենք ուզեր թարգմանել չափազանց անբարոյական ըլլալուն համար, Գովինիկեաններու եւ որիշ կարգի եկեղեցականներու ձեռօք կոնգակով կը խաւրէ նախապաշարեալ երուպայի գրեթէ ամեն կողմը, եւ անբաւ հարասութիւն կը քաղէ :

Այսպիսի մարդու մը համար զարմանալի չէ ըսել որ արձակ համարձակ էր զըրոջը հետ կապէր :

ԿՂԵՄԷՍ Օ.

203 ԲԴ ՊԱՊ

Կարգինաներուն մէջէն ամենէն գար-
շերին այս անունով Պապ կրնարուի, խոս-
տանալով անոնց բաժնել եկեղեցւոյ դան-
ձեհն: Յետոյ տեղն շուտ կը լեցունէ սղոր-
մելի ժողովուրդը կողոպտելով հաւատա-
քըննիչներու ձեռօք անթիւ հարուստ ան-
ձինք սպաննելով եւ ստացուածքնին գրա-
ւելով եւ այլն եւ այլն:—

Կը սիրահարի այրասպան Աննա Յօհան-
նա Նաբօրիի թագուհին, որ փախստական
կուղայ յԱւինիօն, եւ որմէ Աւինիօնը ծա-
խու կառնէ 30,000 ֆիօրինի, որոնց 10,000ը
ֆիօրէնցայի բնակիչներէն առած էր Պետ-
րոս կոմէս անդուծ հաւատաքննիչը ետ
կանչելու համար, եւ 20,000ը նոյն խակ հա-
ւատաքննիչէն, որ իր յետս կոչման կոնդա-
կըն ետ առնէ:—

Պապերուն եւ եկեղեցականաց այս աս-
տիճան աներեւակայելի անօրէնութիւննե-
րով ժողովուրդն ընկճեցնուն վրայ այս օրե-
րէն ո՛րոսն ազատ խորհոյներու ձայներն մու-
թի մէջ (թէպէտեւ հաւատաքննիչներն կը
հսկէին) լսուիլ տեղ տեղ:

Անանուն նամակ մը կուղայ Պապին իր

վերջին օրերը Բեհեղգերուղի բերնէն գըր-
ւած, որ թեւերն բաց կ'սպասէր իրենի
դժոխս, ամեն մուլթիւններն անձնաւոր-
եալ իր բողբոսիքն շարուած:—

ՈՒՐՐԱՆՈՍ

ՊԱՊ 207 ԲԴ Ի ՀՈՌՈՎ

ԵՒ ԿՂԵՄԷՍ Լ:

ՅԱԻԻԿԻՕՆ (1)

Ռերբանոս կեղծաւոր եւ անդուծ, Գաղ-
ղիացիներէն պատերազմաւ յաղթուելէն
եւ, քը Հռովմ կը դառնայ, եւ օրչափ Գաղ-
ղիացիք կան, զամենքը սյր՝ կին՝ տղայ եւ
ծեր, կը ջարդէ անխորաքար:—

Վերոյիշեալ Յօհաննա թագուհոյն հետ
համաձայնելով Գաղղիացի կարգինալը ու-
րիչ Պապ մը կընտրեն յԱւինիօն՝ կղեմէս
է անուան տակ:—

(1) Ասկէ ետքը կէս դարու չափ միշտ Աւին-
իօն ալ ուրիշ պապեր նստան, որոնք պապե-
րուն թողոյն մէջ չեն անցնիր, ինչպէս նաեւ
գերապապերն, այլ միայն նոյն անուանց քա-
նիերորդ ըլլալն կը դրուի:—

Ասի տարապայման շուայ, իր սիրուհիներն եւ Մինեօններն իր մերձաւորներուն մէջէն կընտրէր, եւ անոնցմէ բնու բան չէր խնայէր, տխարոս՝ պատիւ՝ պաշտօն, եւ հարբստութիւն։—

Նախանձը՝ որ չարերուն զանդուածին խմորն է, ասպարէզ կը բանայ այս երկու աստուածային պատու հասներուն, որոնք գոհ չըլլալով զիրեար բանադրելէ, զիրեար հերետիկոս, հերձուածող, ուրացեալ կոչելէ, երկու կողմի երկրաց մէջ գտնուած աւազակներն եւ հուղիահարներն կսպառանաղինն։ Ո՛վ կընայ պատմել թէ ինչ կը կորուսնէ խեղճ ժողովուրդը։ Կոյս աղջկունք կը խայտառակուին, կանայք իրենց պատիւըն կը կորուսնեն։ Անթիւ սրածութիւնք, գեղեր, քաղաքներ, աւաններ կը կործանին, եւ շատերն անհետ կըլլան հրով եւ սրբով։

Այս կռուոյն մէջ Ռարբանոսի ստակն հատնելով, եկեղեցեաց խաչերն եւ ծանրագին անօթներն ստակ կը կոխէ, եւ կարողս անուն սպարապետին կամ աւազակապետին կուտայ որ դարձեալ արշաւելով յԱւինիօն՝ Յօհաննա թագուհին ձերբակալ կը բերէ ՚ի Հռովմ, զոր Ռարբանոս չարչարանք կըսպաննէ քանի մը Գաղղիացի կարդինալներ-

րու հետ մէկտեղ, որոնք նոյնպէս պատեւրազմի դերի էին։

Ռարբանոս կը մեռնի, տեղն Պոնտիակիտո թէ կընտրուի, որ գիր գրել անգամ չէր գիտեր, բայց Պապ ըլլալու յոյժ յարմար էր։ Յօհաննէս Իթին ներողութեան թարիֆան կը նորոգէ եւ Եւրոպիոյ ամեն կողմն իր սէ յիտներն խաւրբով անհամար ոսկի կը հաւաքէ, եւ Յոբելեանի միջոցը ՅՅ տարիի Ինցունելով, (ըսելով թէ Քրիստոս ՅՅ տարի կեցաւ յաշխարհ), իր օրին կը ձգէ նախապաշարելոց ՚ի Հռովմ ուխտաւորութեան դարագլուխը։ Ասանկով իր սիրուհիներն եւ մինեօններն կընայ յաղեցունել։ Իսկ յԱւինիօն, ուր նոր տեսնուած էր պապական սպարանքն, եւ դառն կուգայ ժողովուրդին տանել այս անօթէնութեանց, ժողովք կը կազմուի, ուր կըղեմէսին սաստիւ կառաջարկուի հրաժարել պապութենէն։ Նա կատղած դուրս ելլալով ժողովէն, պապութեան թագը գետինն կը զարնէ եւ իր ժահահոտ հոգին կը փչէ։

ԴԱՐ ՀԻՆԳԵՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ

Քանի որ դարերն կը մօտենան, Հուովմ մեզի աւելի ահաւելի կերեւայ եւ Ս. Պետրոսի աթոռն դահիճներու եւ մարդակեր դազաններու եւ շնացողներու կայարան կը դառնայ. չուզելով խորհրդածու թիւններով եւ անսխալ պատերու շարքով համառօտութեան դէմ դործել, այս դարուն եւս պապերէն մէկ քանին միայն յիշէն բաւական կը սեպենք:—

ՅՕՀԵՆՆԵՍԻՒԳ

ՊԱՊ 212 ՏԳ

Ստոր օրովն եւս Աւինեօնի Պապութիւնն դեռ կը տեւեր եւ հան կը տիրէր Բենեատիկոս ԺԳ:— Գրիգոր ԺԹ վանական պապն եւս դեռ կապրէր եւ անդին առդին կը գեղերէր՝ բանադրելով միւս երկու պապերն, որոնք իրենց կարդին եւս հանդարտ չէին կենար, ինչպէս իրենց նախորդներն:

Իսկ Յօհաննէս, Պաղտասար, Կոստս կը կոչուէր պապ չեղած: Իր մատաղ հասակին ծովասպտակ էր: Իր պատանեկութեան ատեն յաջողեցաւ Բոնիփակիոս թիւն պալա-

տը օրդեղելը Հոն իր անառակութիւններն ու զեղխութիւններն. այն աստիճանի հասան, որ դանդառներուն չգիմանալով այն շնացողներու պարագլուխն Բոնիփակիոս, ստիպուեցաւ հեռացնել պարտէն իր սիրական ձեռնասունը:—

Քիչ մը ետքերն Պաղտասար Պոլոնիայի թեմին կը վիճակի: Հոն քիչ տարուան միջոցին այլ եւ այլ վանքերու մէջ դոճած կոյսերուն թիւն 300ի կը հասնի: Ամբողջ բնօրինի մը միայն հայրը զերծ կը մնայ իր շնութեան ճանկերէն:— Ոչ մէկ ծնող, ոչ մէկ էրիկ չէր կրնար ազատ ըլլալ հաւատաքնութեան ատեանէն եւ բերանը կողգած այրելէն՝ եթէ Պաղտասար Կոնստայի հայրացի իջներուն իր որ եւ է սերէ զաւակն կամ կինն թողուլ չուզէր: Ստոնցմէ զատ անթիւ արիւնհեղութիւններ ալ բրած է:

Երբ կարդինալք Կոնստայ կը կազմեն Պապ ընտրելու, ինքն յերուզակի կերպարանքով եւ սպառազէն կը մտնայ հոն. սարսափ կը պատէ զամենքն եւ նա զինքն Յօհաննէս ԻԳ անունով Պապ կը հրատարակէ Աղեքսանդր Եի տեղ. զոր թանաւորել տուած էր բժշկին, յետոյ բժիշկն ալ նոյնպէս թունաւորեց, որպէս զի սճըին զաղտնիքը չհրատարակուի:

իր զբաղմունքն էր գիշերներն և կե-
տուխումով իր պաշտօնակներուն եւ քնն-
ներուն հետ անցունել , եւ ցերեկներն ալ
հարուստներն ու աւագանին խեղդել կամ
հրատարակաւ սպաննել տալ եւ անոնց ըս-
տացուածն յախշտակել իր սոսկալի ծախ-
քերն գոցելու համար Ներոնի եւ կալի-
գուլայի պէս : Այս լմննալէն ետքն սկսաւ
կեղծ գրամ կոխել :

Ընդհանուր ժողովով կը դատապարտ-
ւի եւ կը բանագրուի իբրեւ սողոմական ,
կուսապիղծ , թունաւորիչ , մարդասպան ,
եւ այլն , եւ այլն :

Մարդկային աղգին քիչ մնաս եւ կրօն-
քին երեսին քիչ ազա բերող մէկ քանի Պա-
պերն այս դարուս ցանկէն եւս հանելով ,
կը յիշենք միայն այն ահաւելի ճիւղներն
որոնք քրիստոնէութեան սրբութիւնն ծաղ-
րելի ըրին չէ թէ միայն այլակրօնից՝ այլ
նոյն իսկ քրիստոնէից առ ջեւ :

Ասոնցմէ է Պիոս Բ , որ թոսկանայի գե-
ղերու քահանաներուն աշակերտելով իր
պատանակութեանը մէջ , յետոյ ամեն
կերպ շնութիւններն եւ պոռնկութիւննե-
րն գովեստներով երգող բանաստեղծ մը
կըլլայ : Իր հատորին մէջ անձնագով ներ-

բողներ կը անանուին , որոնցմով կը պատմէ
իր տեսակ տեսակ շնութիւններն . . . :

Սիէնայէն վերադարձած ատեն ՂՀ ուրմ
ապստամբած գտնալով , Սլաւանիացի զօ-
րաց ջարդել կուտայ քաղաքացիներն եւ
այլն եւ այլն :

Իր յաջորդն Պօղոս Բ իրեն չափ կալ-
տեղէ պատմութեան երեսն : Ասոր կը յա-
ջորդէ Սեքստոս Գ , որ այնչափ անդուծ
էր՝ որչափ անհաւատ , եւ այնչափ անհա-
ւատ՝ որչափ շնացող : Իր քոյրերն հետզհե-
տէ կը պղծէ , եւ անոնց մեծէն ունեցած
երկու արու զաւակներն իրեն դազանա-
կան հաճոյիցը կը ծառայեցունէ , եւ որոնց
դրեթէ կը բաժնէ պապական իշխանու-
թեան վերաբերեալ գաւառներն եւ հա-
րբասութիւններն :

Իր օրովն եւ իր վաւերացմամբն կը հաւ-
տատուի թշուառ Սլաւանիոյ մէջ հաւատա-
քննութիւնը Տորբուէմատայի եւ Ֆէրուի-
նանտ Բ թաղաւորին իշխանութեանը տակ ,
որ գեղեցիկ Սլաւանիոյ աւերակաց չեղձա-
կոյտ մը դառնալուն առիթ եւ սկիզբն պը-
ւած է :

Այս անսխալ Պապը Հոսովի մէջ ազ-
նուական անառակութեանց տուն մը կը
հաստատէ , ուր բնակող ամէն մէկ աղջիկ

չաբաթը մէկ մէկ սակի կը վճարէին Ս. Ա. թոռին եւ այն եւ այլն:

Որչափ որ կաշխատինք եւ այլններով անցնիլ, եւ ասոր՝ ու ասոր պէս անարխալ պապերուն անաստուածութիւններն հարեւանցի պատմել՝ չազատելու համար հայ ահանջներն որ սովորած չեն երբէք այս կերպ դարչանաց, դարձեալ կատարուինք ընթերցողներէն ներում խնդրել՝ պատմութեան դէմ անիրաւել չկրնալնուս համար . . . :

Ճիշդ վերջիչեալ Սե. քառաս Դին փպարն էր իր յաջորդը Բենեպկենտիոս Բ, իր ամեն կերպ շնութիւններովն, մարդաստանութիւններովն եւ այլն եւ այլն . . . :

ԵՂԵՐԱՆԵՐԻ Ք.

Ահաւասիկ այն հռչակաւոր Պօրճիան որ աշխարհաձանօթ եղած է պատմութեան մէջ մեծկակ հատուած մը կազմելով մասնաանդ իր մատրանապետին շնորհիւն՝ որ իր օրականը (ժուռեալ) կը գրէր, ժամերն եւ վայրկեաններն որոշելով, ամեն իրիկուն Պապը անկողին մանկէն ետքն:

Երկ աթոռոյ արարողութիւնը կատարուելէն ետքն (այս արարողութեան

պաշտօնեայներն թէպէտ գիտէին Պօրճիան զաւակներու հայր ըլլալը, եւ անոնց մէջ Լուկրեցիա Պօրճիան մութ առնն ճանչցողներ ալ կային, բայց դարձեալ ըստ օրինի վարուելու համար պէտք եղածն ըրին, ինչպէս նաեւ հայր ըլլալին ճանչցուած ուրիշ պապերու ըրած էին): Վայ եկաւ ամեն աստիճանի մարդկանց գլխուն . . . զի Պօրճիան Պապ եղաւ:

Իր կեանքը ամենուն ծանօթ է, եւ աւելի ծանօթ քան իրմէ առաջ եւ ետքը եկող այլ եւ այլ անունով Պօրճիաներունը: Պատճառն է նախ որ ինքն ամեն բան արձակ համարձակ կը գործէր, նաեւ Աստուծոյ գոյութիւնն ու բանալն, մինչ միւսներն բաւական ծածուկ գործել կաշխատէին դէթ գինով չեղած ատենին, եւ հետեւաբար ականատես պատմաբաններ շատ ունեցաւ: Երկրորդ որ իր մատրանապետն, ինչպէս որ ըսինք, օրական մը թողուցած ըլլալով յաջորդութեան, մանրամասն տեղեկութիւններու ցանկեր ունեցաւ իր կենաց վրայ: Ուստի եւ մենք կանցնինք թողով «մեռելոց թաղել զմեռեալս իւրեանց»: »

ՅՈՒՂԻՈՍ Ի.

Այս դադանն ինքդինքն Պապ կը հրատարակէ (իբ նախորդին Պիոս 9ին՝ որ օրինակելի բարի վարուց տէր, արդարասէր եւ զգաստանձ մ'էր կղերին եւ եկեղեցւոյ մէջ կարգադրութիւն ընել ուղեւուն համար պապցու կարգինաւներէն թունաւորուելէն ետքը) : Արդէն զիստ Պօօօ իշխան կարդինալն իր կողմը շահած էր :

Այս լիտին կը պարծէր թէ երբեմն փոքրիկ նաւակով մը ծովեզերքներն կը չափէր, աղջիկներ յափշտակելով զանոնք թուրքերուն կը ծախէր, եւ վաճառական նաւեր կը զարնէր :

Իսկ Ս. Պետրոսի աթոռին սանդուղքին մերձեցածին պէս՝ սուրբ հոգւով կլուտանայ անսխալութիւնը եւ քիչ ատենուան մէջ իր անգթութիւններովն եւ անառակութիւններովն անտանելի ըլլալով փոքրիկեան եւ իրեն դէմ հակառակութիւն գտնալով անկէ, անոր դէմ կը զինի մատնութիւններով, խաբէութիւններով, հրով եւ սրով—

Իր քրոջը Լուչինայի հետ շնութեան

յարաբերութենէն ունեցած երկու աղջիկներն, Ֆելիչէ եւ Լուկրեցիա, եւ արուղաւակներն եւս չեն կրնար ազատ մնալ իր գազանական հաճոյից ծառայելէ :—

Իր կամայն հակառակող իշխաններն չարաչար կը հալածէ եւ զանոնք սպաննողներուն կատարեալներողութիւն եւ արքայութենէն տեղ կը շնորհէ առաջուց :

Սուր 'ի ձեռին եւ սաղաւարտ 'ի գլուխ կը յարձակի վարձկան աւազակներու եւ հուղկահարներու բանակներով ողորմելի իտալիոյ գրեթէ ամեն կողմն (ուր ատելի եղած էր իր անունը), եւ կոխած տեղը կը խամբէ, կը կործանէ, սմբողջ քաղաքներ եւ գեղեր հրոյ ճարակ կուտայ՝ անոնց բնակիչն սուրէ անցունելէ ետքը : Միրանտոյ քաղաքն իրեն դիմադրութիւն ընելուն համար աւելի թշուառ եղաւ քան զիւր դրացիներն :— Հոն այս սոսկալիկ հրէշն բարձր բերդի մը վրայէն զուարճանալով կը դիտէր իր մարդակեր զինուորներուն կիներ եւ կոյսեր լկեղն, եւ ծերերու, երիտասարդներու եւ տղայոց կերպ կերպ մահուամբ սպաննուելին : Մեռեալներն եւս զերծ չը կրցան ըլլալ այս Աստուածային պատուհասին ճանկերէն, իրենց անբռնաբարելի ապաստանարանին մէջ :

Անդամ մը մասնաւոր՝ յետոյ ընդհա-
նուր ժողովքով կը դատապարտուի իբրև
« ծովասպատակ, իբրև մարդասպան եւ ա-
րիւնուչտ, աղղապիղծ եւ տղոմական,
եւ ամօթալից վէրքերով համակեալ » : Եւ
արդարեւ իր ամօթալեաց վէրքերն իր զազ-
րելի կենաց վախճանն փութացուցին : —

Ինքն այսպէս բանադրուելէ ետքն Ս.
Պետրոսի բանալիները Տիբեր գետն կը նետէ
ի ներկայութեան դեսպանաց եւ ժողովոյդ-
եան ըսելով թէ « ասկէ ետքը Պապերը մի-
միայն Ս . Պետրուի սուրին պէտք պիտի ու-
նենան » :

Կարծես թէ մարդասէրն Աստուած այս
դարու մէջ գլխովին անիծից դատապար-
տած էր իտալիայի անտէր եւ անօգնական
ժողովուրդն, որ գաղանի մը հրացեալ ճան-
կերէն ազատելու բերկրութիւնը հաղիւ
զգացած՝ միւսի մը բռնութեանցը խաղա-
լիկ կըլլայ : Յուլիոս Բ ին կը յաջորդէ

ԼԵՒՈՒՆ Ժ.

225 ԲԴ ԳԱՊ

Այս ժանաը իր նախորդին պէս ամօ-
թալեաց վէրքերով կը տառապէր, եւ այն-

չափ սոսկալի կերպով, որ իր կոչման ատեն
ծակ աթոռի արարողութեան քննիչներն
ժահահոտութենէն ետ քայուեցան դանե-
լով : — Եւ չկրցան լիովին քննել : —

Եթէ ասի գովելի կէտ մը ունէր իր նա-
խորդներուն հետ բաղդատելով այն ալ ար-
ուեստներու եւ գիտութեանց ըրած ձե-
ռքնտուութիւնն էր : — Բայց մոլութեանց
մասին անոնցմէ վար չէր մնար : —

Իր պալատն այն ատենուան փիլիսո-
փայից ասպնջական էր, եւ ինքն անոնց դը-
լուխն անցած անհաւատութիւն կը քարո-
ղէր :

Իրեն գէժ դաւադրութիւն մը երեւան
եղնելով կարգինալի մը մատուցեամբ,
ոսկալի վրէժխնդրութիւններ կընէ գաւա-
դիրներուն վրայ, զոմանս յոշտելով, զո-
մանս կերպ կերպ չարչարանօք սպաննելով :

Յօհաննէս Իվին ներողութեան կոնդա-
կը ապագրութեամբ կը հրատարակէ, եւ ե-
կեղեցեաց եւ վանքերու մէջ դրամասե-
ղաններ (պանք) կը կանգնէ ներողութիւն
ծախելու համար :

Աւագակներու լիակատար թողութիւն
կուսոյ գործելիք եւ գործած ոճիրներնու
եթէ գողծին մէկ մասը պապին հանեն :

Իր օրովն կերեւայ Ստ. քսմիայի աղ-

բատ հանքագործին որդին, Լուսեր, որ
Պապութեան այս անհանդուրժելի խայտա-
ռակութիւնները տեսնելով՝ առաջին եւ
մեծ հարուածը տուաւ անոր:

ՊՕԴ ՈՍ Գ.

228 ԲԳ. ՊՍ.Պ

Այս պապն եւս իր նախորդներէն վերը
յիշուածներուն հաւատոյ դաւանութիւնը
ունէր, եւ ապերասան կերպով կուրանար
Քրիստոսի մարդեղութիւնը, եւ սուրբ գիր-
քը մասնի գիրքերուն կարգը կը դասէր,
սակայն գարձեալ անօխալ էր իր պապու-
թիւնովն:

Իր Յուրիա քրոջմէն, որուն պատուոյն դը-
նովն ստացած էր արդէն կարգինալու-
թիւնն Աղեքսանդր Պորճիայէն, ունեցած
ազջիկն իրեն սիրուհի կորոչէ, եւ ին-
քըն դեռ կարդինալ հինգ Հռովմայեցի
ազնուականներ սպաննել կուտայ, որոնք
բաժանորդ էին իր ազգապիղծ սիրոյն:

Այս անաստուածին օրովն երեւան
կելլայ կատաղի մուկեռանդն իգնատիտս
Լոյօլայի, որ ճիզվիթութեան դժոխային ըն-

կերու թիւնը կը հաստատէ Պապին վաւերաց-
մամբն, մանաւանդ թէ գործակցութեամբն:

Այս Պապին եւ իր Պետրոս Լուդովիկոս
փարնէս անուն արժանիզաւկին ըրած այլ եւ
այլ գազանային բռնութիւններն եւ սպա-
նութիւններն կը թողունք խօսիլ Աստուծոյ
ահեղ ատեանին առջեւ այն սնթիւ աղջը-
կանց եւ սղայոյ, որոնք այս ճիւղայներուն
հաճոյից ծառայելէն ետքն՝ տոքերնին մէկ
մէկ քար կապուած Տիբեր դետրնետուե-
ցան:

ՅՈՒՒՒՍ Գ.

Այս ամեն անասի չնութեանց կաղա-
պարն, որ իր ընտրութեան կոնկլաւին մէջ
եւս չէր դադրեր արձակ համարձակ բնու-
թեան դէմ մեղանչելու իր երիտասարդ
սպասաւորներուն հետ, իր պապութեան
ատենն եւս կրէչէնցիօ կարդինալին ընկե-
րութեամբ Հռոմայեցի պալատուհիէ մը ու-
նեյած զաւակներուն հետ թէ մէկն եւ թէ
միւսն չնացած ատեննին, անոնց հայրու-
թիւնն իրարու վրայ կը ձգէին եւ այնպէս
անխիղճ կը յաղեցունէին իրենց կիրքն:

Վատիկանի պալատականներուն եւ կար-
դինայներուն հետ, որոնք ընդհանրապէս

իրարու հետ կը մրցէին ամեն տեսակ ապա-
 հանութեանց մէջ, գիշեր ցերեկ շարու-
 նակ գինարբութի եւ զեղխութեանց տուած
 էր ինքզինքն, եւ շատ անգամ կը պա-
 տասէր որ սուրբ հայրը կը մերկանար եր
 հանդերձներն, իր օրինակին հըստ իրերով
 բոլոր իր սեղանակիցներն արու եւ էգ,
 եւ ամենքը ձեռքերնին մէկ մէկ ջահ կիջ-
 նային վատիկանի պարտէզն գիւհար-
 ետներու խումբի պէս շրջագայել, ի շի-
 նութիւն հաւատացելոց:

Սոսկալով կը յիշենք եւ կամաչենք
 թարգմանել այստեղ այս գինովն սովորա-
 կան մէկ երդումն կամ հայհոյութիւնը Քը-
 բիստոսի եւ սուրբ կուսին վրայ:

ՊԻՍՍ Դ.

232 ՐԴ ՊԱՊ

Նախընթաց Յուլիոսին ճիշդ պատկերը
 կը ներկայացունէր թէ որկրումը թեան
 մասին եւ թէ շնութեանց:

Ամբաւ հարստութիւններ կը բաժնէր
 գիշերներն կոչնական կանանց եւ այլոց,
 եւ ցերեկը՝ զանոնք հաւատաքնութեան
 սրբազան ատենին կը մտանէր իբր հերե-

տիկոս, բայց բերաննին կղպած, անոնցմէ
 տուածն ետ առնելու համար:—

Այս դաղանն չէր խնայէր նաեւ իր բա-
 րեկամներուն, եթէ իրենց հարստու-
 թիւնն յայտնելու անխոհեմութիւնն ընէին:

Երբեմն վանքերուն մէջէն կղերն կը
 պարպէ եւ զանոնք վարձեալ աւաղակներու
 խումբերու հետ խառնելով բանակ կը յա-
 բուցանէ հերետիկոսներն հալածելու համար:
 այս ապերասան դաղաններն բանի մը չէին
 խնայէր, թէ պղծութեան եւ թէ սպանու-
 թեանց մասին, ի փառս սրբազան քահա-
 նայապետին:—

Յերեկներն հաւատաքնութեան պատա-
 տին սրահին մէջ իր զոհերուն հեծեծանքը
 վը կը զուարճանար, եւ գիշերն իր շնու-
 թիւնն ըրովս:—

Այս դարուս մէջ եկած Պապերն ամե-
 նէն հզօրագոյնն էին եւ հետեւաբար ամե-
 նէն ամբարտաւաններն, ճիզութիւններու աշ-
 խարհակալ բանակաց շնորհիւն, որ իրենց ուժ
 եւ ձեռնտուութիւն եւ բռնութեանցն ար-
 ձակ ասպարէզ տուողներն փոխադարձ կը
 վարձատրէին իրենց բոլոր ուժովս:— Հետե-
 ւաբար չար պապերն ամենեւին աներկիւղ
 կը գործէին թէ իրենց անբարոյականու-
 թիւններն եւ մարութիւններն, եւ թէ եւրո-

պացի տէրութեանց հետ քաղաքական խար-
դախութիւններն:— Չէին ամենեւին հոգ-
ըներ կամ խզնիր իրենց դարուն բռնաւ որ
թաղաւորներուն եւ իշխաններուն մոլեռան-
դութիւնն գրգռելու եւ գովեստներով եւ
օրհնութեան կոնգակներով կը քաջալերէ-
ին զանոնք՝ որ ամենէն աւելի անգթաբար
եւ անխնայ ջարդ կուտային իրենց ժողո-
վուրդին, հերեպիկոսներու արեամբ հեղ-
ման նուէր մատուցանելու նպատակաւ:—

Ասոնց կարգէն են Պիոս Ե, Գրիգոր Գ,
ամենավասն Սեբաստոս Ե, եւ կղեմէօ Բ, ու-
րոնք մէկ ձեռքով հաւատաքննութեան
ատեաններն ամեն կողմ տարածելով, միւս
ձեռքով սեւագէմ ճիզվիթներն գրկելով
եւ ամեն կարգի ժողովրդեանց մէջ խրու-
վութիւն, հուր, սուր, հալածանք տարածե-
լով սասկացուցին գրեթէ բոլոր Եւրոպանա-
եւ Ամերիկա:— Իրենց շնութիւններն ու ազ-
գապղծութիւններն բանի տեղ չսեպելով
կանցնիմք, զի այս կերպ մեղքերն բան մը
չեն անոնց համար՝ որ կրօնքը մինակ իրենց
անձնական շահուն իբր դործիք ըմբռնած
են եւ իրենց անասուածութեան վրայ կը
պարծին:

Այս դարն եւս իր նախորդին պէս մու-
լի, անասուած, անգութ, խռովայոյզ եւ
չնայող պապերու մեծկակ թիւ մը ունեցաւ:

Ստոնցմէ են Պօղոս Ե, Գրիգոր ԺԵ, Ռե-
բանոս Բ, սուրբ պապերն: Այս վերջինն
չար քան իր նախորդներն, կոնկլաւի մէջէն
կսկի իւր անսխալութիւնը, իր ընտրու-
թեանը դէմ եղող կարգինայներէն օրը
մէկ քանին թունաւորելով:

Այս եւս իր նախորդներուն քաղաքա-
կանութիւններովն վարուելով՝ Եւրոպիոյ ա-
մեն կողմն հանդարտ չթողուց: Սովք եւ
սրածութիւնք ամենուրեք կը թաղաւորէ-
ին, եւ աշխարհաւէր մոլեռանդ իշխաններ
մարդկային ազգն իրենց անգթութեան
խողալիկ ըրած էին սրբազան պապերուն
քաջալերութեամբն եւ սադրանօքն:

Ամեն օր նոր տեսակ զրպարատութիւններ
ու երեւակայեալ յանցանքներ կը թողուին
ժողովրդոց վրայ, անոնց (մանաւանդ հա-
րուստկէկ մասին) ժառանգորդը ըլլալու
համար:

Հերիք չէր իրենց « Հերեպիկոս Ե » ըսե-
լով ժողովուրդն հնձելնին, կախարդի ա-
նուսով ամեն տեղ շատ մը անձինք հաւա-

ուսքննութեան, հրոյ եւ սրոյ կը մասնէին, եւ այն շատ անգամ խոստովանահայրերու զրպարտ մատնութեամբ:

Այս թիւէն է նաեւ իննուկենտիս ժոր եթէ քողաքական խարդախութեանց մասին իրնախորդներէն քիչ մը ետ կը մնայ (աշխարհաւերութեանց մասին միայն Պապին իշխանութիւնը չը ճանչցող կատարած անուն քաղաքն կործանելն եւ անոր վըլատակներուն վրայ) Սատ էր երբեմն կատարած վերնադրով արձան մը կանգնելն կը զրուցուի իր մասին): Բայց իր արդարեւ շընութիւններովն եւ ազգազղծութիւններովն կը դերազանցէ զանոնք: Արդեօք ինչ տեսարան կը ներկայացունէր երեքկնի թագ ունեցող մը, ափ մը կարդինալներու եւ կանանց փորրիկ բանակով մը եւ այլն, բոլորն ալ Ս. Գրամայ եւ Եւայի անմեղ մերկութիւնովը տեսնալն պարտեղի մը մէջ, ուր իր եզրօրն այրին եւ իր սիրուհին ու հայթայթիչն իրեն հացկերոյթ կուտայ:

Այս իննուկենտիս ժ. ն իրեն արժանի յաջորդն ունեցաւ Աղէքսանդր Է. Պապը որ այս դարու սպապութեան յատկութիւններէն Պապ անունն եւ միջոց թիւններն մլայն ունէր:

Գաղղիայ Լուդովիկոս Ժ. Գ. յը կրօնամոլ եւ նախաբաշարեալ թագաւորին երեք սընտուկ կմախք կը խաւարէ, իբր սրբոց մատնէր: Ընդունելութեան համար յատկայած եւրոպայոնն Բարիզու էն վարպետ բնաւոյժներուն հետ հանդիսիւ դիմաւորելով սրբապարտիակ սնտուկներն եւ անոնց կնիքներն քակելով քննել կուտայ բնաւոյժներուն, որոնք առաջինին մէջ կը գանեն երեք ամբողջ կրմախք, որ երկուք պիտի ըլլային ըստ Ս. Հօր վկայութեան: Երկրորդին մէջ մարդիւն ոսկորներու հետ խառն երեք հատ էշ ազգերց ոսկորներ, երկու շան սրունք . . . եւ ուրիշ զանազան անասնոց ոսկորներ: (Բսենք թէ էշուն վրայ սուրբ մը նստած ըլլալով թերեւս իրաւունք ունենար անոր ոսկորներն սրբոց մասանց կարգը յարելու, բայց շունն ու կատուն ինչ բան ունէին): Երրորդ անտուկին մէջ գանկ մը գանուեցաւ, որ շուրջնետուելով ստուգուեցաւ թուղթէ ըլլալն, փոխանակ Սրբուհոյն Զորթունայի գանկին, ըստ վկայութեան Ս. Հօր:—

Այս քննութեան ներկայ էր նաեւ Պապին կարդինալ եզրօրորդին, որ այն միջոցին Փաբիզ կը գտնուէր, եւ որ «Ստուանան փոխեր է ատոնք» ըսելով փախաւ: Ի՞նչ դիւր!

աէ, Հասունին անցեալ տարի Հոովմայէն
բերած մասունքներն ալ ճամբան սատանա-
յին պատահած էին թէ չէ: Բայց այս ըս-
տոյդ է որ հոս եկեղեցեաց մէջ բաժնուե-
ցան այլ եւ այլ սուրբերու անուններով:—

Դ.Ս.Ր ՈՒԹԵՒՏԱՍԱՆՆԵՐՈՐԳ

Որպէս թէ Հոովմի վրայ իշխող սրբազան
քահանայապետներէն շատերն իրենց մօլի
եւ ապականեալ սրբանեակներով թեթեւ
պատուհաս էին ողորմելի քաղաքացեաց
վրայ, այս դարուն դուռներն կը բացուին
երկարատեւ երկրաշարժով մը, որուն կը յա-
ջորդէ սոսկալի սով մը, որուն տեւողու-
թեան միջոցին Հոովմի անաստուած կղերն
հարստագոյն մասն ըլլալով ժողովրդեան,
պատառ մը հացի կը փոխանակէր բնակչաց
մեծագոյն մօտին պատիւն. եւ կարդինալ-
ներէն, Եպիսկոպոսներէն եւ ամեն կարգի
եկեղեցականներէն շատերուն պալատներն
եւ տուներն կը տեսնուէին աղքատ հար-
սանց եւ մատաղ օրիորդներու բանակներ,
որոնք անոնց կը թողուին ինքզինքնին՝ սօ-
վալուկ մեռնելէ ազատելու համար:

Պատմութեան այս մասը զայլաբայմասր

կարդացած ատեննիս, քիչ մը վարն ուրա-
խանալով կը տեսնենք պատմութեան մէջ
որ նորընտիր կղեմէս ՅԱ Պապն իր ամեն
ճիղը կը թափէ այս անդուծ ողորմութեան
առաջքն առնելու, եւ թէպէտ շատ դժուա-
րաւ, բայց վերջապէս կը յաջողի . . . :

Այս Պապին եթէ քաղաքականութիւնն
« ոչ իր վարուց պէս ըլլար, պապերուն ամե-
նէն անշէկներէն մէկն պիտի կոչէ ինք զինքն:

Ասոր յաջորդներն եւս բաւական ըզ-
գաստ մարդիկ ըլլալով Եւրոպա եւ դիսա-
ւորաբար ողորմելի խաալիա քիչ շատ սիրո-
վեցան, կամ ճիշտն ըսելով՝ հանդարտու-
թեան երես տեսան: Եթէ ասոնց մէջ եր-
բեմն յանցանք գործողներ ալ եղան, այն
ալ նոյն դարուն համար նոր փիլիսոփայու-
թեան եւ մանաւանդ Ֆրանսիստութեան
դէմ քահանայից եւ ճիղվիթներու ձեռօք
խաչակրութիւն քարոզելնին էր:

Կղեմէս ՅԲ, իր բրած այլ եւ այլ բա-
րեկարգութեանց հետ մէկտեղ, կուզէր ա-
զատել բոլոր աշխարհք մէկ հարուածով,
այն է դժոխային Յիսուսեան ընկերութիւ-
նը ջնջել, նպատակ՝ որուն զոհ եղաւ մու-
լեռանդութեան սեղանին վրայ:

Իր զգուշութիւններուն ճիղվիթներն
չկրնալով յաղթել, սպառնալեօք կուզէին

վախցունել այս քաջ նահատակը, որ ինքն իսկ գլխէր թէ օր մը չէ նէ միւս օր մը պիտի յաջողին սագայէլի զաւակներն իրեն գլուխն ուտելու:

Օր մը ճիզվիթներն յանդգնեցան կախել պալատին դրանը վրայ այս մարդաբէական շարտագամը. « Սղօթեցէք Պապին համար՝ որ մերձ է ՚ի մահ »:

Միւս օր մը իր կերակրոյ սեղանին վրայ թուղթի մը կտոր դտաւ, որուն վրայ այս չորս տառերն կային P. S. S. V. զոր խորագէտ Պապն այսպէս կարդաց. Presto sara sede Vacante (չուտ պարագ պիտի մնայաթոռն):

Ճիզվիթութեան եղծման մասին հրատարակած կոնդակն ստորագրած առան այսպէս ըսաւ իր բարեկամներէն մէկուն. « Մահուանս դատակնիքն կտորագրեմ, բայց պէտք է տեղի տալ խղճմտանաց »:

Իսկ սուրբէմ՝ ճիզվիթներն տեսնարով որ ժամանակը սուղ է եւ որդարս որդին շարաց քնի, անակոտնեղի հնարք մը ըրին Պապին ձեռքէն խալըսելու:

Ազնուական Հռովմայեցի կին մը՝ որ հոգով եւ մարմնով ծախուած էր այս դեւերուն, շինականուհի կերպարանեալ կերթայ քանի մը օր շարունակ ծախել իր թուղբը պապին հաւատարիմ խոհարարին, մինչեւ

որ անոր վստահութիւնը կ'ստանայ. եւ օր մը թունաւորուած թուղբը կը տանի փոխանակ սովորականին, եւ նոյն օրէն սկսեալ կրկնէս ժ. Վ. չորս ամիս հոգեվարք կը քաշէ, եւ ամեն օր իր մարմնոյն հետ մէկտեղ ոսկորներն կտոր կտոր թափելով կը թողու աշխարհքը զոր կուզէր փրկել:

Ասոր կը յաջորդէ մարդակերպ գաղան մը, որուն սրբապիղծ ուրբերուն հետքը փրատակներով կը դրոշմէ Հռովմայերկրին երեսն:

Այս անօրէնն է Պիոս Զ. (2587 Պապ) որ Պորճիան կը գերազանցէ շնոթեան եւ ազգապղծութեան մասին, իր քրոջմէն ունեցած զաւակներէն մէկն՝ իր ուրիշ մէկ տարփուհիէն ունեցած աղջկան հետ ամուսնացնելով կրկին սրբապղծութիւն եւ երրակի ազգապղծութիւն, եւ իր զաւակներն առ հասարակ իր գաղանային հաճութեանցը յատկացնելով:

Իր ազահութեանը մանաւանդ թէ շնայլութեանը կը զոհէր ամեն կարգի եւ ազգի մարդիկ (հերիք էր որ հարուստ ըլլային), քահանայ, իշխան, ուղղափառ, թիրախառ, հերետիկոս, հրեայ եւ այլն եւ այլն, եւ իրեն համար սրբազան մը բան չկար, եւ ոչ իսկ Աստուած:—

Ա. ինիճնի եւ Հռովմի մէջ Դաղղիաց

ւոց վրայ ջարդն ու հալածանքը կը հըրաւ
ւիրեն Գաղղոյ հասարակապետութիւնը
խաւրել բանակաւ զՆաբոլէօն Պօնաբարթ
սպարապետն:

Գայն իր դիմացն առիւծ մը տեսնալով
կը զիջանի՞ ամեն առաջարկութիւններն
ստորագրելու:—

Յետոյ կը ստէ իր դաշանցն, եւ Գոմի-
նինկեանց ու ճիղիթներուն ձեռքը մէկ
մէկ քրիստոնէական առտնին կուռքեր տա-
լով բայց մեքենաւոր եւ շարժում ընող
տեսակէն, կը ցրուէ խաղիոյ դրեթէ ամեն
կողմը եւ ժողովուրդն ՚ի զէն կը կոչէ Գաղ-
ղիացուոյ դէմ, բայց ՚ի զուր . . . հրաչից
ներդործութիւնն իր ոյժն կորուսած էր:—

Ատր կը յաջորդէ իր արժանի անուա-
նակիցն Պիոս է, որ անթիւ արիւնհեղու-
թիւններով եւ ամեն ազգի գիտնականնե-
րըն եւ փլիխտիայներն հալածելով (որոնց
կարգէն է Սպանիոյ հաւատաքնութեան
սքանչելի պատմաբան Լորենտիոս Սպանիացի
եկեղեցականն, որ իր առաքինազարդ խորին
ծերութեամբն եւս պատկառանք չտուաւ
Պապին Սէէրներուն, եւ ձմեռ ատեն աքսոր-
ւելով Գաղղիայէն՝ ճամբան սառնամանեաց
զոհ կերթայ.) մանաւանդ Նաբոլէօնին ան-
կուսէն էտքը, եւ օրհնեալ դաշտներով մու-

լեւանդ բազուկներ զինուորելով քահանա-
յից միջոցաւ՝ սարսափ եւ տակում կը տա-
րածէ ողորմելի խաղիոյ վրայ:

Այս եւ առջի երկու դարուց մէջ գը-
րեթէ անընդհատական նորութիւն մըն էր
բուսաւորներու համար հրեաներն հալածել,
զատ թագերու մէջ զանոնք բնակեցուներով,
զգետաններնինին միօրինակ գեղին ըլլալ
հրամայելով, չնչին պատճառներով անոնց
մէջէն հարուստներն հաւատաքնութեան
մասնելով կամ որ եւ է կերպով սպաննելով
եւ երբեմն բոլոր ազգաւ աքսորելով եւ այ-
լըն եւ այլն:— Այս կէտին մէջ եւս նշանա-
ւոր եղաւ այս Պիոս, եւ իր յաջորդներէն
Գրիգոր Ժ. (262 ըդ Պապ):—

Այս Գրիգոր Ժ. 2 ին վրայ չենք ուզեր
բան մը գրել, զի անոր կենսակիցներէն
դեռ ապրողներ կան, անոնք թող պատ-
մեն իր սախրիչին մէկէն ՚ի մէկ առաջին
սենեկապետ ըլլալու բաղդին դէպքը, եւ
անոր բնաանիքին համար յատկապէս շին-
ուած հոյակապ պալատը, որ թէ մեծութիւ-
նով եւ թէ շքեղութիւնով կը մրցէր Քուրի-
նալի պալատին հետ:

Աստ կը հասնի Պապից պատմութիւնը
1845 թուականին:—
Իսկ ներկային վրայ գրելն կամ խորհե-

լին յաջորդներու թողուլ պարտաւորուած
 ըլլալի, զի կենաց դադանիքը դադաղն կը
 մեկնէ, կը վերջացունենք խօսքերնիս ըսե-
 լով որ բոլոր քրիստոնեայ դարուց տեւո-
 դութեան մէջ երբեմն երբեմն երեւցած
 բարի պապերն ամենէն քիչ ապրած են,
 մանաւանդ անոնք որ եկեղեցականաց մոլի
 ընթացքը սանձելու եւ եկեղեցին բարե-
 կարգելու ձեռնարկեցին:

Առջի դարերուն մէջ Հռովմի ապականեալ
 կղերն եւ Պապութեան պալատականք,
 յետոյ անոնց վրայ յաւելնալով նաեւ ամեն
 անգթութեանց եւ զեղխութեանց տիպար
 եւ հեղինակ Դոմինիկեաններն եւ վերջին
 դարուց մէջ արիւնարբու ճիզվիթներն, ի-
 րենց կամացը չհաճող կամ հակառակող
 մանաւանդ թէ բարեկարգութեան ձեռք
 զարնող պապերն շուտով կը խաւրթին 'ի յա-
 շիտեանականութիւն, եւ տեսալ տեսալ թոյ-
 ներով խեղճերուն աղիքներն 'ի դարչելիս
 կը թափէին: Ստոնց վարպետութեանցը դէմ
 ամեն զգուշութիւն ընդունայն էր:—

Վերջին դարուց մէջ, (ուր ճիզվիթու-
 թիւնն ամենէն հզօր տէրութիւններն եւ
 կայսրութիւններն անգամ կը դողացունէր,
 եւ ուր ամեն տեղ սոսկում եւ արհաւիրք կը
 տիրէին) արձակ համարձակ մահ կատար-

նային եկեղեցականք բարի Պապերուն, եւ
 զանի անշուշտ թունաւորելուն ետքը, լրկ-
 տաբար կը պարձէին իրենց քաջութեանը
 վրայ, ինչպէս որ եղած է Ադրիանոս Չ
 բարի ազքատասէր եւ գիտնական Պապին,
 զոր ճիզվիթ բժշկին ձեռք սպաննած օրեր
 նին՝ բժշկին դրանը վրայ ծաղկեայ պսակ մը
 կը կախեն, որուն մէջ խոշոր տառերով կը
 գրեն Al salvatore della Patria (առ ազատա-
 րարն հայրենեաց):

Մակայն երկու հարիւր վաթսուն երկու
 օրինաւոր եւ քառասունի չափ դերապա-
 պերու եւ Աւինեօն բնակող պապերուն մէջ,
 (բացի քանի մը անպիտաններէն) հազիւ
 թէ 45 ի չափ անձինք կը տեսնուին, որոնք
 բարի պապերուն թիւն կը լեցունեն, եւ
 որոնց մինակ առաջիններուն մէջ կան իրենց
 բնական մահումքն մեռնողներ, իսկ վեր-
 ջին եօթը դարերուն մէջ եկողներն ընդ-
 հանրապէս թունաւորուած են, բաց 'ի Բե-
 նեդիկտսս Ժէն՝ որ մահունէ վախնալով
 կը հրաժարի, եւ կղեմէս թէն՝ որ ճիզվիթ-
 ներուն զբանտիա տաճկաց ծախելն իմա-
 նարով կաթուածէ կը մեռնի, եւ ուրիշ մէկ
 երկու պապերէ, որոնք կարճատեւ կեանք
 անենալուն հարկաւորութիւն չմնաց ճիզ-
 վիթներուն կամ պալատականներուն պա-
 պտապան ըլլալու:

Թէպէտ եւ կրկնութիւն ըլլայ ըրածնիս, օգտակարն մեզ միայն նպատակ դրած ըլլալուս քաջալերութեամբ չենք փոյթ ըներ ընթերցողին բանադատութենէն, եւ վերանորոգեալ անսխալութեան առեղծւածի մասին մեր գիտողութիւններն այսրէն կը պարզենք:

Ինչ որ ջատագովութիւն կը տեսնանք արդի անսխալութեան կուսակից մասէն, իրենց շողքորթ փաստերովսին՝ ասկէց երեք չոքս դար առաջներն ատեն ատեն երեւցած պապական տրամաբանութիւններն մեզ կը յիշեցունեն:

Իրաւ է որ այս կերպ տղայական այրանդակութիւններու դէմ լռելն աւելի յարգի է քան խօսիլն, այլ ազատամիտ ազգասէրի մը խղճին ձեռք չտար անտարբեր կենալ երբ կը տեսնայ աի մը միամիտ եւ տգէտ մարդկանց խաւարասէր առաջնորդներու շահուն կամ ազգամատն ըղձիցն զոհ երթալին, խաբէութեան եւ շողքորթութեան սեղանին վրայ: Ուստի եւ մենք կը շարունակենք:

Ինչպէս որ յայտնի է, պապութիւնը իր անիրաւութիւններն ու անբարշտութիւններն

ընն պաշտպանելու համար իր ունեցած վաղեմի զէնքը՝ ազգաց ընդհանրական նախապաշարումը՝ ոտն առ ոտն կորուսանելէն ի վեր, այս անսխալութեան բառն իրեն երկաթէ գրահ մը ըրած էր ազատամտութեան հարուածներուն դէմ, եւ ամեն անգամ որ Ս. Պետրոսի աթոռն իր վրայ ամբարձած կը տեսնար ամբարտաւան հայհոյիչ մը, անմիջապէս կը վերանորոգուէր այս անճոռնի առեղծուածը, եւ հետեւաբար ամեն ապերասանութիւն ներքի կը ըլլար պապութեան ապարանքին, այն է Հրեոպայեցի կղերին, որուն մոլեռանդութիւնը միշտ ժողովրդեան նախապաշարման պակասն ընցունել տեսնուած է:

Այլ չենք գիտեր թէ այս անգամ եւս որ կը յուզուի այս նեխեալ խնդիրն, իրաւունք ունինք սոյն շուրով լուսառ... եթէ իրաւունք չունինք մի եւ նոյն մակարերութիւնն ընելու, կարծեմ դարձեալ իրաւունքնիս չը նուազիր հարցունելու մեր անդրախննեան ազգակցաց ամենայն պարզութեամբ թէ — անսխալ ըսելով ի՞նչ պէտք է իմանալ — :

Ասոր անմիջական պատասխան կուտայ Սեպտեմբերի 21 եւ 22 թիւերուն մէջ թէ « Պապերուն անսխալութեան

Թիւնը միայն հաւատոյ մասին վրայ կը կա-
յանայ . . . :

Մենք ալ վայրկեան մը պատմութեան
վրայէն աչերնիս վերցունելով եւ առանց
դուրսէն վկայութիւն կամ վաստ խնդրելու,
սոսկ խորհրդածութիւնով կըսենք իրեն որ
կամ մարդու մը համար ^{անհաւ} է ըսողն
ինքն մարդ ըլլալու չէ, որպէս զի իրեն նե-
րելի ըլլայ մարդուն ինչ ըլլալը չը հասկնա-
լըն, կամ զՊատը մահկանացու էակներուն
կարգէն դուրս բան մը կարծած ըլլալու է,
ոչ արարած եւ ոչ արարիչ: Այս երկու-
թէութիւններէն որն հաւանական ըլլալն
Մեռայն Հոգիներին իրեն կը թողունք ընտ-
րել:

Իսկ ինքզինքն ^{անհաւ} հրատարակողին հա-
մար ի՞նչ ըսելու է: Մարդ ի՞նչ աստիճան
անհաւատ ըլլալու է որ իր մարդ ըլլալուն
եւ չը հաւատայ եւ « Ես ^{անհաւ} եմ » ըսէ:

Թողունք թէ Պատ մը իր բռնաւոր եւ
անօրէն վարչութիւնը պաշտպանելու հա-
մար այս կերպ այլանդակութեան ձեռք
զարկած ըլլայ, եւ սեպենք թէ ինքն իսկ
ներքին համոզմամբ իրեն սեփականած ըլ-
լայ անսխալութիւնը, սակայն ի՞նչ պէտք
կայ « Ես ^{անհաւ} եմ » ըսելու եթէ իրեն հա-
ւատքը եւ դաւանութիւնը ^{Վրիստոսեան} է:

այսինքն սուրբ եւ ուղղափառ: Վրիստոն-
եայ հաւատքն իր պարզութիւնովն եւ
սրբութիւնովն բաւական չէ՞ անսխալ կոչ-
ուելու որպէս զի մահկանացու տկար ա-
լարած մը անոր օգնութեան հասնի իր
անսխալութիւնովն: Մի՞ գուցէ իր հաւատ
քին վրայ ինքն եւս կասկածելով այս ա-
ռեղծուածին կրթնի: Եթէ այսպէս է, կը
պարտինք յաւելուլ թէ Վրիստոսի հաւատ-
քը առեղծուածի պէտք չունի: Իսկ ^{Վրիստոսեան}
Եթէ ^{անհաւ} է թէ պէտք ունի անսխալու-
թեան, զանի քրիստոսեան չենք ճանչնար:

Ասի միշտ կը կրկնենք մենք, մանաւանդ
այն ատեն երբ աչքերնիս կը դարձունենք
^{անհաւ} ազգաց եւ ժողովրդոց կրօնական
պետերուն վրայ, եւ կը տեսնանք որ ա-
մենքն ալ իրենց յանձուած հօտերն եւ
եկեղեցիներն կրօնից ամեն սրբազան
աւանդութիւններովն եւ ծէսերովն կրցած
են եւ կրնան խաղաղ եւ հանդարտ կեր-
պով կառավարելու եւ պահելու՝ առանց
« ^{անհաւ} եմ » պտալու պէտք ունենալու .
երբ աչքերնիս կը դարձունենք կըսեմ՝ ա-
նոնց վրայ, զմեզ ստիպուած կը տեսնենք
մահաբերելու թէ Պատին հաւատքը քրիս-
տոսեան ըլլալու չէ, զի առանց առեղծ-
ուածի մը կրթնելու չկրնար գիմանալ:

Մինչեւ հոս խորհրդածութիւն էր ը-
բածնիս, քիչ մ'ալ պատմութեան վրայ
նայինք:

« Պապը անսխալ է միայն 'ի հաւատոյս »
ըսենք, որչափ պապեր եկած են աշխարհ՝
ամենքն ալ հաւատոյ մասին չեն սխալած
ըսել է, այսինքն թէպէտ եւ ամենէն մըլի
եւ ամենէն գազան մարդիկ գտնուած ըլ-
լան անոնց մէջ, ունեցած եւ տուած դա-
ւանութիւնին երբէք ուղղափառութեան
չէ խտորած:

Թերեւս հաւատոյ մասին Հոգին « արք
մտած ըլլայ անոնց փորին մէջ եւ սովորա-
կան առիթներու կամ բարոյականի մասին
Մատան: Ընդունինք սա խենթութիւնը եւ
ըսենք. — Թո՛ղ չը սխալած ըլլան շնացողնե-
րն, ազգապիղծներն եւ որդեպիղծներն.
Թո՛ղ չը սխալած ըլլան թունիչներն, մար-
դասպաններն, աշխարհաւերներն, մեռե-
լապիղծներն եւ սրբապիղծներն. այլ ի՞նչ
ըսենք անոնց համար որոնք իրենց ժողո-
վրդեան աչացն առջեւ կուոց զոհեցին մահ-
ւանէ վախնալով եւ Ս. Գիրքն հեթանոսաց
մատնեցին. ոմանք եւս այլ եւ այլ հերե-
տիկոսութեանց մէջ ինկան եւ ընդհանուր
ժողովներով դատապարտուեցան եւ նորվ-
ւեցան իրրեւ մուր վարդապետութեան

հետեւողք: Ասո՞նք ալ չը սխալեցա՞ն 'ի հա-
ւատոյս:

Այլ եւ իրարու գլխուն կարկուտի պէս
բանադրանաց շանթեր տեղացող պապերն,
զիրեար հերետիկոս եւ հերձուածող կոչող
եւ իրարու հաւատքն դատապարտող պա-
պերն, զիրեար հալածող, զիրեար թու-
նող, զիրեար դահիճներու մասնող եւ
զիրեար շուն եւ գազան անուճներով միլը-
տոյ (թերեւս այս մասին քիչերն սխալած
են) պապերն, իրենց նախորդին դիակն
դիշակեր գազաններու պէս գերեզմանէն
հանող եւ զանի իբր մուր վարդապետու-
թեան դատարարակ դատապարտող եւ նը-
ղովող եւ անոր գլուին դահճին կտրել տը-
ւող պապերն ընդհանրապէս անսխալ էին:

Ի՞նչ ըսենք նաեւ այն պապերուն հա-
մար, որոնցմէ ոմանք արձակ համարձակ
անաստուածութիւն կը դաւանէին. ոմանք
ֆրիստոսի մորդեղութիւնը եւ Մարիամայ
կուսութիւնը եւ այլն եւ այլն կը ծաղրէին.
ոմանք յաւիտենականութիւնը կուրանային*.

* Ասոնցմէ մէկն՝ Աղեքսանդր Պորճիա՝ կը
պատասխանէր իր փեսին « Խենթ, կը հաւտան
Աստուծոյ մը եւ միւս աշխարհի մը դոյութեանը »
երբ նա իրեն կը հարցունէր թէ « Ի՞նչ պատանո-

ումանք Ս. Գիւրքը քրիստոնէից առասպել-
լաբանութիւնը կը կոչէին եւայլն եւայլն: Ա-
սոնք ամենքն ալ դարձեալ անսխալ էին:

Սեբեոյն Հագեթեթ, մի ուրեմն 'ի զուր
քաչկուտեր անսխալութիւնը քու լղրճուկ
աստուածաբանութեան փաստերովդ եւ կա-
յիափաներուդ մարդարէութիւնովդ. հար-
ցուր միայն քու խղճմտանքիդ թէ էր-
ա՞յս ի՞նչ էր: Եւ նա:

Աղէկ խորհէ այս կէտին վրայ եւ մնաց-
եալն ինքնին խոստովանէ:

խան պիտի տանք 'մեր ըրածներուն համար
միւս աշխարհքին մէջ:

ԱՌ ՊԱՐՈՆ ՊՈՒԻՓԵՄ

Եթ դու յաւէժ կաս 'ի գիշեր,
'ն գրեզ զրկեաց յականէզ (1)

Արդ, ո՛վ Պոլիփեմ, եթէ քու զանգուա-
ծիդ մէջ կայ տակաւին խղճմտանաց նշոյլ
մը, անոր կը պարտիս ամենէն առաջ հա-
մար տալ քու ամեն շարժմունքներէդ. անոր
կը պարտիս խոստովանիլ ինչ որ չես ուզեր
նաեւ դուն քեզի յայտնել, եւ մի՛ վախնար
անոր դատաստանին յանձնել քու ներկադ,
զոր դատապարտելով նա ուղղէ ապագադ
թերեւս: Նա այնպիսի դատաւոր մընէ որ
ինքզինք անդամ կը դատէ. անաչառ է նա,
բայց իր դատապարտութիւնը երջանկու-
թիւն կը բերէ, այն է՝ դժարով քու վրադ՝
ապագադ կը բարւոքէ:

Մի՛ վարանիր ուրեմն անոր ահեղ առ-
նանին առջեւ քու հայրատեաց բազուկ-
ներդ տարածելով, եւ քու արբանեակնե-
րդդ կիկլոպներն գլուխդ ժողված, ինչպէս
երբեմն կը ժողվէիր քու երկրի մի բացա-
դանչութիւններովդ արձագանք տալ անոր
ձայնին եւ ըսել:

Հրաժարիմք 'ի սատանայէ եւ յամենայն

(1) Հոմերոսի Ողես. երգ Թ.

մենայն խաբէութենէ նորա, 'ի պատրաստաց նորա, 'ի չար խորհրդոց նորա, 'ի կեղծաւորութենէ նորա, 'ի նենգութեանց նորա, 'ի մախանաց նորա, յատելութեանց նորա, 'ի քսութեանց նորա եւ յամենաչար կամաւոր կուրութեանց նորա հրաժարելով հրաժարիմք:

Հրաժարիմք 'ի պապութենէ եւ յամենայն անսխալութեանց նորա, 'ի չար հետեւութեանց նորա, այսինքն՝ 'ի կոյր հնազանդութենէ նորա, 'ի բռնութեանց նորա, 'ի կրօնամոլութենէ նորա, 'ի խաւարասիրութենէ նորա, 'ի հայհոյութեանց նորա եւ յամենայն Դոմինիկեանութեանց եւ ձիզիթութեանց նորա հրաժարելով հրաժարիմք, եւ դառնամք յԱրեւելս, ուր է ազատութիւն խղճի եւ կրօնից, ուր է առողջութիւն խորհրդոց, անաչառութիւն դատողութեանց, անյիշաչարութիւն եւ ներողութիւն առ մոլորեալս, եւ առաքինութիւն նաեւ 'ի խաւարին տգիտութեան:

Եւ հայերն զքեզ մկրտեն յանուն սուրբ եղբայրութեան, եւ հաշտութեան բաժակն ինքնին մատուցանեն քեզ ըսելով.

« Որ զմարդկան կերար մարմինս, ընկալի կողպ, արբ գինի: »

« Ազգային գրադարան

NL0109820

